

SA BUKA ZINAMA TUMATUMAE Sa Vinabakala

Sa buka hie si koa ia na zinama tumatumae sapu variva tumatumae ni ri na tie te Tamasa pa Izireli pude tumae nia sa hahanana gua pude koa va leana. Soku ri na zinama si mae guadi koe Solomone sa banara; kaiqa si koari Aqura meke Lemueli (hinia 30 meke 31). Na pude vagi valeania sa lohina gua sa tinumatumae, ke papakadi mo meke bakala meke niniradi sari zinama, meke lopu tasuna pude va nonoga i. Sari zinama hire si ta poni ni gita koasa Tamasa pude tokani gita pa nada tinoa pa pepeso, tinoa tatamana, pa sikulu, pa tinavete, pa qavuna, pa butubutu, meke pa linotu. Sapu tonoto pa kenuna sa Tamasa si kaqu tonoto tugo koa gita na tie. Na papakadi mo sari zinama hire meke paqapaqaha sari na binalabala, ke sari na hopeke pinaqaha si hopeke dia binalabala tugo. Ba kaiqa pinaqaha si vari luli sari dia vina tumatumae, gugua pa hinia 26:1-12 sapu vivinei nia sa tie duviduvilina meke pa hinia 31 sapu vivinei nia sa barikaleqe bokabokana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa tinioko tanisa ginilagilana lohina. Hinia 1:1 kamo hinia 9:18

Sari na zinama tumatumae te Solomone. Hinia 10:1 kamo hinia 29:27

Sari zinama te Aqura. Hinia 30:1-33

Sari hopehopeke zinama tumatumae. Hinia
31:1-31

Sari Laedi ri na Zinama Tumatumae

- ¹ Hire sari na zinama tumatumae te Solomone sa baṅara pa Izireli, sa tuna koreo Devita,*
- ² pude toka nigo pude dogoro vagia sa ginilagilana lohina^d meke lulia sa tinarae pa mua tinoa;
pude va bakali sari na zinama gilaedi.
- ³ Pude boka lulia sa tinarae te Tamasa pa hahanana tinoa meke sa kinoa va leana, pude taveti gua sapu toṅoto, ṅono, meke sapu leana la pa tie.
- ⁴ Pude va tumatumae ia sa tie sapu pupuhu, meke ponia ginilagilana na tinumatumae koasa tie vaqura.
- ⁵ Mani va avoso sa tie gilagilana pude mani gilagilana nono latu, meke mani ta turana sa tie tumaena.
- ⁶ Pude boka ta rupaha koa rini sari na zinama tumatumae na vina padapadae, sari zinama tadi na tie gilagilana sapu tome ginuadi.
- ⁷ Sa pinamanana e Zihova si na pinodalaena sa tinumatumae hinokara, ba sa tie duduvilina si kilua sa ginilagilana lohina meke sa linulina sa tinarae pa hahanana tinoa.*
- ⁸ Tuqu, mu va avosia sa vina tumatumae tanisa tamamu,

---

* **1:1** 1 Baṅ 4:32   * **1:7** Zob 28:28; Sam 111:10; ZT 9:10

- mu lopu kilu pania gua sapu totozi nigo sa tinamu.
- 9 Na havoro si arini pude va sari ia sa batumu, na pakupaku pude va leleana ia sa ruamu.
- 10 Tuqu, pude toketoke igo ri na tie kaleadi, si koromu va tabei si arini.
- 11 Pana zama si arini, “Mae luli gami; mada tome, mada seke va mate ia si keke tie, mada va mate hoboria keke sapu loke nana ginugua.
- 12 Sipu korapa toadi meke leadi, si mada garunu lani pa lovu, mada onolo toa i, guari pu gore la pa popoa tadi tie matedi!
- 13 Kote vagi gita soku likakalae arilaedi, meke va siṅi ni tiṅitona hinikodi sari nada vetu.
- 14 Mae, somana koa gami, mada variva hia ni sari tinago kote hikoi gita!”
- 15 Tuqu, mu lopu ene luli sari tie arini; lopu neti nia nenemu koari na dia sirana.
- 16 Ura sari nenedia si bebena la pa sinea; hiva tuturei variva mate.
- 17 Namu loke laena pude vekoa sa sipata sipu korapa doṅo toto atu dia mo sari na kurukuru tapuru!
- 18 Sari tie arini si tome sipata meke ta saputu ni teledia; vekoi rini pude va mate pule ni.
- 19 Gua asa sa vina betodi ri na tie hikohiko; sa dia tinavete sea si hoke hiko pani sari dia tinoa.

Titioko sa Ginilagilana Lohina

- 20 Sa ginilagilana lohina si titioko ululae koari na
sisirana;
korapa kukili vura pa vasina varivarigarana
meke pa maketi,*
- 21 koa rini pa sirana nomana si velavela vala beto
sa,
meke pa sasada nuquru pa vasileana si zama
si asa:
- 22 “Gamu pu pupuhu,
vea seunae gua si hiva koa pupuhu si gamu?
Vea seunae gua si kote koa va sisire nia gamu
sa ginilagilana?
Gamu na tie duviduvili, vegua ke kana ia
gamu sa tinumatumae?
- 23 Be va avosi gamu sari qua ginegese atu,
si kote tozi va bakala ia rau sa buloqu koa
gamu,
meke vata gilana ni gamu sari qua binala-
bala.
- 24 Ba sipu etulau gamu totozo titioko si rau,
meke loke tie si va avoso totozo sipusipu
gamu rau,
- 25 sipu kilui gamu sari qua vinari tokae pa
binalabala,
meke lopu va tabei sari qua ginegese atu,
- 26 si kote hobequ meke hegere totozo kamo gamu
tinasuna,
kote va sisire si rau totozo holoqoru si gamu,
- 27 totozo tarazuzu sa popoa guana totozo
raneboni,
totozo raza sa kinolura guana vivirua,

---

* 1:20 ZT 8:1-3

totoso opoadumu gamu na tinasigiti na sino-
liṅi.

- 28 Totoso asa si tiqe kote tioko mae au gamu ba
kote koroqu olaṅa;
kote hata sisigiti au gamu, ba lopu kaqu
dogoro au gamu.
- 29 Sipu kana ia gamu sa ginilagilana,
meke lopu vizatia gamu pude pamaṅa nia se
Zihova,
- 30 sipu lopu hiva va tabei gamu sari qua vinari
tokae pa binalabala,
lopu liṅana la i gamu sari qua ginegese,
- 31 si kaqu henai gamu sari na vuadi rina mia
tinavete;
sari vuadi sari mia sinekesekei si kaqu
deṅani gamu.
- 32 Sa hinakohako tadi pu lopu goto si kote mate
nia rini,
meke pana lopu galagala ri na tie duviduvili
si kote ta gore nia rini.
- 33 Ba asa pu va avoso mae koa rau si kote toa va
bulebulei,
kaqu koa va leana si asa meke loketoṅa kote
matagutu nia,” gua sa ginilagilana lohina.

2

Sa Laena sa Ginilagilana Lohina

- 1 Tuqu, be va tabei goi sari qua zinama
meke va naqiti sari qua ginarunu,
- 2 meke va taliṅa la koasa ginilagilana lohina si
goi,
podekia pude vagia sa ginilagilana lohina,

- 3 meke be tioko la si goi pude vagia sa binok-
aboka pude tumae nia
meke kaboa agoi sa ginilagilana,
- 4 meke be hata ia goi guana hata siliva
meke pitu lulia guana tinagotago tomena,
- 5 si kote gilania goi sa pinamañana e Zihova
meke kote boka tumae nia sa Tamasa.
- 6 Ura e Zihova si vari poni nia sa ginilagilana
lohina,
meke koa Sa vura mae sa tinumatumae meke
ginilagilana.
- 7 Na minataqara si poni ni Sa koarini pu koa va
noño,
na lave si Asa koarini pu ene pa tinoñoto,
- 8 ura toketoke ni Sa sarini pu tavete va leana
meke kopu totoko ni sa sarini pu luli va leana
ia si Asa.
- 9 Meke kote gilania goi gua sapu toñoto meke
gotogoto,
meke kote dogoria goi sa sirana toñotona
pude lulia.
- 10 Ura sa ginilagilana lohina si kote nuquru pa
bulomu,
meke sa tinumatumae si kote lomoso pa
maqomaqomu.
- 11 Sa binalabala leanadi kote kopu nigo si agoi,
meke ginilagilana kote lavelave nigo.
- 12 Ginilagilana lohina kote harupu igo koari na
hahanana tadi na tie kaleadi,
meke koari tie sapu boni dia zinama,
- 13 saripu veko pani sari na sirana toñotodi,
meke ene pa hahanana huporodi,
- 14 sarini pu hapahapa nia sa tinavete kaleana,

- meke qetu nia sa boni pa korapana sa
kinaleana,
15 saripu koqi dia sirana,
meke dia hahanana sekesekei si lopu toṅoto.
- 16 Kote harupu igo tugo sa pa binarabarata,
koari na zinama variva hoqadi tanisa
barikaleqe maqota,
17 pu veko pania sa loana,
meke muliṅi nia sa vinariva egoi ta tavete
koe Tamasa.
18 Ura sa vetu tanisa si turana tie la pa minate,
meke sa sirana tanisa si la koari na maqo-
maqodi ri na tie matedi.
19 Loke tie pu la koa sa si hoke pule mae,
babe vagi pulea sa sirana tanisa tinoa.
- 20 Gua ke kaqu lulia goi sa hahanana tadi tie
leadi,
meke enea sa sirana tadi tie toṅoto.
21 Ura saripu toṅoto si kote koa ia sa pepeso,
meke sarini pu loke tinazutudi si kote koa
hola vasina.
22 Ba sari tie kaleadi si kote ta vagi palae koasa
pepeso,
meke saripu lopu va tabe si kaqu ta rabutu
taloa guana linetelete pa pepeso.

3

Tinarae koari na Tie Vaqura

- 1 Tuqu, mu lopu muliṅi ni sari qua vina tumatu-
mae,
ba kopu ni sari qua tinarae pa bulomu.

- ² Ura kote toa soku vuaheni meke gelenae sa mua tinoa,
meke kote toa va leana si goi meke bok-aboka.
- ³ Mani lopu ta luarae koa goi sa tataru nabuna meke rinañerane;
paku i pa ruamu,
mamu kuberi pa bulomu.
- ⁴ Gua asa si kote leana sa pozamu meke ta getugetue
koasa Tamasa meke koari na tie si goi.*
- ⁵ Rañea se Zihova pa doduruna sa bulomu,
mu lopu kalavarae ia sa mua ginilagilana soti telemu,
- ⁶ pa doduru vinizata pa mua tinoa si mu balabala ia sa Tamasa,
meke kote turanigo Sa pa sirana toñotona.
- ⁷ Mu balabala ia telemu sapu tie gilagilana si agoi;
ba mu va tabea se Zihova mamu kilu pania sa kinaleana.*
- ⁸ Be gua asa si kote ta salana sa tinimu,
meke ninira sari susurimu.
- ⁹ Va lavatia se Zihova koari mua tinagotago,
meke koari na vua kenudi ri na mua linetelete;
- ¹⁰ kaqu sini ta luluapae sari mua vetu kopu ginani,
meke sari mua vovoina vaeni si kote sini hola.

---

* 3:4 Lk 2:52   * 3:7 Rom 12:16

- 11 Tuqu, mu lopu hakohako totošo va toṅotigo e
Zihova
meke lopu kilua sa Nana ginegese,**
- 12 sina e Zihova si va toṅoti mo sarini pu tataru
ni Sa,
gua sa tamana sapu gegesia sa tuna sina qetu
nia sa.*
- 13 Ta manae sa tie sapu vagia sa ginilagilana
lohina,
asa sapu ta poni ginilagilana.
- 14 Ura sa vinagi asa si hola nia sa siliva
meke vua katakata, hola nia sa qolo.
- 15 Sa ginilagilana lohina si arilaena hola ni sari
na patu nedala;
loketona pu okoro nia goi si boka ta pada-
pada la koa sa.
- 16 Na tinoa va gelenaena si koa pa kali mataona,
meke pa kali gedena si na tinagotago meke
vina lavata.
- 17 Sari sirana tanisa si na sirana variva qetu,
meke bule sari doduru nana inene.
- 18 Guana huda tinoa si asa koa rini pu hapahapa
nia;
arini pu harupu vagia si kote ta manae.
- 19 Kuria e Zihova sa pepeso koasa Nana tinuma-
tumae;
koasa nana ginilagilana si vekoa Sa sa
maṅauru pa nana vasina.
- 20 Pa Nana ginilagilana si va hoqa kolo sari na
lei,

---

* 3:11 Zob 5:17   * 3:11 Hib 12:5-6   * 3:12 Rev 3:19

- meke varipaḡaha ni Sa sari na kolo pa
lamana na ovuku.
- 21 Tuḡu, mu va naḡitia sa ginilae meke sa
binokaboka pude mu balabala valeana,
lopu va seu i pa matamu.
- 22 Kote toa ni agoi si arini,
na vina sari pude va doḡo lea ia sa ruamu.
- 23 Gua si kote tiḡe topue ene va bulei si agoi pa
mua inene,
meke lopu kaḡu ta tubarae sa nenemu.
- 24 Pana eko goi si lopu kote matagutu;
pa mua teḡe si kote lomoso sa mua pinuta.
- 25 Mu lopu matagutu pana raza va hodaka sa
tinasuna
babe sa tinahuara pu kamo koari na tie
kaleadi.
- 26 Ura kote raḡea agoi se Zihova,
meke kote kopu nia Sa sa nenemu pude lopu
neti pa sipata.
- 27 Tavete valeana la koa rini pu garo pude ta
tokae,
pana koa koa goi sa niniraḡira pude tavete
va leana.
- 28 Mamu lopu zama koasa turaḡamu,
“Pule mae vugo; meke kote ponigo,”
totoso koa nana mo kamahire koa goi.
- 29 Mu lopu kuhana nia sa turaḡamu,
pu raḡego meke koa kapae mo koa goi.
- 30 Lopu zutu hoboria si keke tie
totoso loke sinea si tavete atu nia sa.
- 31 Lopu okoro nia sa hahanana tanisa tie ninira,

- babe hiva tavete luli sari ginugua tanisa.
³² Ura sea hola koe Zihova sa tie sapu boni nana hahanana,
 ba rañea Sa sa tie sapu toñoto.
- ³³ Sa lineveleve te Zihova si koa koasa vetu tanisa tie kaleana,
 ba mana nia Sa sa vetu tanisa tie toñoto.
- ³⁴ Va sisire ni Sa sari na tie va sisire pu vahesi pule ni,
 ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta ñana kamona koa rini pu va pepekae pule ni.*
- ³⁵ Sa tie gilae si kote tava lavata,
 ba sari tie pekipeki si kote tava kurekure.

4

Sa Vuana sa Ginilagilana Lohina

- ¹ Tuqu, mu va avosi sari tinarae tanisa tamamu, va taliña pude mu vagia sa ginilagilana.
- ² Na vina tumatumae leanana si ponigo rau, ke lopu veko pani sari qua zinama.
- ³ Totosona koburu si arau pa vetu tanisa tamaqu, hitekequ si rau meke na koburu ekei tanisa tinaqu,
- ⁴ si va tumatumae au sa meke zama,
 “Mu tuqe va nabu i sari qua zinama pa doduruna sa bulomu;
 kopu ni sapu tozi nigo rau pude mu toa.
- ⁵ Vagia sa ginilagilana lohina pude balabala valeana;
 mu lopu muliñi ni sari qua zinama babe kilui.

---

* **3:34** Zem 4:6; 1 Pit 5:5

- 6 Mu lopu veko pania sa ginilagilana lohina, na kote lavelave nigo sa, tataru nia meke kote kopu nigo sa.
- 7 Sa ginilagilana lohina si arilaena hola ni sari doduru, ke mu vagia sa ginilagilana lohina. Be sage hola hinoluna sa ba holu vagia.
- 8 Tataru nia, meke kaqu ovulu igo sa; hapahapa nia, meke kote va lavata igo sa.
- 9 Kote ta tatarue koe Tamasa si goi, guana va sage nigo havoro sa pude va leleana ia sa batumu; meke ponigo na toropae tolavaena sa si agoi.”
- 10 Tuqu, avoso mae koa rau, va tabei sapu zama ni rau, meke sari vuaheni pa mua tinoa si kote sokudi.
- 11 Maqu tozi nigo sa sirana tanisa ginilagilana lohina, meke turanigo koasa sirana tonotona.
- 12 Pana ene goi, si lopu kaqu soqo sari nenemu; totošo haqala goi si lopu kaqu ta tubarae si agoi.
- 13 Tuqe va nabua sa tinarae, lopu luara pania; kopu nia, na asa mo sa mua tinoa.
- 14 Lopu neti la vasina hoke ene gua sari tie kaleadi babe ene luli koa rini.
- 15 Veko pania, lopu ene hokara la ia; mu taliri va seu koasa, mamu ene taloa mua.
- 16 Ura lopu kaqu puta si isara laelae pu kaiqa tinavete kaleadi si taveti rini;

- lopu boka magogoso osolae kaiqa tie si va
hoqai rini.
- 17 Na kinaleana sa gedi ginani
meke na vinaripera variva mate si na dia
napo vaeni.
- 18 Sa sirana tadi tie toṅoto si guana kalalasa pana
vaqavaqasa,
sapu bakala hitehite vura osolae kamo sa
rane.
- 19 Sa sirana tadi tie kaleadi si huporo duduku-
rumu;
lopu gilania rini sa si ta tubarae nia rini.
- 20 Tuqu, va avosi sapu zama ni rau,
va avoso va leana koari na qua zinama.
- 21 Mu lopu va rizui pa matamu,
kopu ni pa korapa bulomu.
- 22 Ura na tinoa si arini koari tie pu va bakali,
meke na minagogoso pa tini tie.
- 23 Lavelave nia sa bulomu;
ura vasina bukaha vura sa mua tinoa.
- 24 Veko pani sari zinama sapu lopu hinokara,
va seu i sari zinama sinekesekeidi.
- 25 Sari matamu si madi doṅo toṅoto la pa kekenu,
mu doṅo la vasina pu korapa ene la ia goi.
- 26 Mu vilitia sa sirana, mamu tiqe ene la,
mu vagia sa sirana sapu toṅotona.
- 27 Lopu taliri la pa kali matao babe kali gede,
kopu nia sa nenemu pude lopu neti vura
koasa sirana toṅotona.

5

Vina Balau koasa Binarabarata

- 1 Tuqu, va avoso mae koasa qua ginilagilana lohina,
avoso va leana mae koari qua zinama sapu lohidi meke arilaedi,
- 2 pude mu boka kopu pule nigo pa binalabala leadi,
meke boka naqitia sa tinumatumae.
- 3 Sina sa mamalaiṅina sa barikaleqe barabaratana si lomoso guana zipale,
meke sa zinama tanisa si memehē guana oela.
- 4 Ba pa vina betona si pasa guana sile,
meke ṅaru guana magu sapu ṅaru vari kali.
- 5 Sa nenena si neti gore la pa minate,
meke sari inene tanisa si tuturāṅa toṅoto la pa lovu.
- 6 Asa lopu balabala hokaria sa hahanana tinoa,
sari sirāṅa tanisa si koqi, ba lopu gilania sa.
- 7 Ego tuqu, mu avoso mae koa rau;
mu lopu muliṅi ni gua sapu zama ni rau.
- 8 Mu enea sa sirāṅa sapu seu koa sa barikaleqe asa,
lopu ene tata la ia sa sasada vetu tanisa,
- 9 kote gua meke vari poni nia goi sa mua ṅiniraṅira arilaena koari kaiqa,
meke mate mokue pa limana sa palabatu tanisa barikaleqe barabaratana.
- 10 Uve, sari votiki tie kote deṅa ni sari mua tinagotago,
meke sa mua minabo si kote votiki tie tu na tagoi.
- 11 Pa vina betona sa mua tinoa si kote solinṅi si agoi,

- totoso hokoto ni na tinoa sari tini, masa, na ehara.
- 12 Kote zama si agoi, “Vegua ke hako ta totoli si arau pa votiki tie?
Vegua ke kilua tu rau sa sirana tonotona?”
- 13 Na vea ke lopu va tabei rau sari tie va tumatumae
babe va avosi sari qua tie tarae?
- 14 Ele kamo rau sa vina betona sa kinaleana;
meke dono hikare si rau pa kenudia ri na butubutu.”
- 15 Mu napo mo pa mua vovoina kolo soti,
mu lopu zoropo hoboro nia mo pa sisirana sa kolo pa mua berukehe.*
- 16 Sari mua bukaha si kaqu zoropo la tu pa sisirana?
Meke sari mua tototolo si kamo latu koari na varivarigarana?
- 17 Na kaqu na mia eke mo sapu asa,
lopu pude somana nia ari votiki barikaleqe.
- 18 Mani na bukaha minana sa mua barikaleqe
koa goi;
mamu getu nia sa barikaleqe haba ia goi
totoso vaquramu,
- 19 sapu leleana meke tolavaena guana kurukuru
dia.
Mamu getu nia doduru totošo sa nana tinolava;
mamu getugetu nia doduru totošo sa nana tataru.

---

* **5:15** Sa Hiburu pa vesi hie si zama, “Vea ke zoropo hoboro nia mo pa sisirana sa kolo pa mua berukehe,” ba sa ginuana si mu puta turana sa mua barikaleqe eke mo, mu lopu puta turana hoboro votiki barikaleqe.

- 20 Tuqu, vea ke kote ta turana va sea tu koasa
barikaleqe barabaratana?
Vea ke kote hiva naza ia tu goi sa barikaleqe
tana votiki tie?
- 21 Ura sari na tinavete tana tie si dogoro betoi mo
e Zihova,
meke tumae ni Sa sari doduru nana inene.
- 22 Sa tie kaleana si sipata pule nia mo koari nana
sinea;
ta pusi ni sa sari iku tadi na tinavete kaleadi
pu taveti sa.
- 23 Kote mate nia sa sapu loke tinarae boka lulia;
ta turana va seu koari nana dinuviduvili.

6

Kaiqa Vina Balau

- 1 Tuqu, be va tatara si goi pude hobeas sa gale
tana keke votiki tie pana lopu boka si asa,
be va egoa goi pude lipu ponias si asa,
- 2 meke veko pule nigo pa sipata si goi koari mua
zinama,
tasuna ni goi sapu ele zama veko ni goi pa
nuzumu,
- 3 si mu tavete gua hie, tuqu, pude va rupaha pule
nigo,
ura ele veko pule nigo pa niniranira tanisa
keke tie sana.
- Va pepekae pule nigo, mamu la koasa tie asa;
mamu tepa sisigiti pude vata rupahigo koasa
gale.
- 4 Mu lopu puta,
lopu la va opo paki mata si agoi.

- 5 Vata rupaha pule nigo, guana igana koasa
vaqara tana tie habu;
guana kurukuru tapuru koasa sipata.
- 6 Mu dono la koari na menemene, agoi na tie
hakohako;
mu tumae ni sari dia hahanana, mamu gilae!
- 7 Loke dia koimata,
loke tie tuturaña babe na palabatu,
- 8 ba hata varigara ginani si arini totošo mañini
sa popoa,
meke qireqire nia arini sa totošo ibu.
- 9 Agoi na tie hakohako, vea seunae gua si kote
puta goi?
Totoso sa si kote tekulu goi?
- 10 Na puta hite, opo hite mata,
polo hitei sari lima pude magogoso,*
- 11 gua hoi si raza mo sa hinabahuala, guana tie
hikohikona,
minalaña si rapata guana keke kana.
- 12 Keke tie loke laena meke na tie kaleana
si ene vilorae lamae meke zama hoboro nia
ñuzuna,
- 13 meke putaputa kale mata pude turana va sea
igo,
zozoti nene na sipusipu lamae,
- 14 pa dia binalabala si pude taveti kaiqa ginugua
sinekesekei gua,
doduru totošo si na tinasuna mo si hiva
evani rini.

---

* 6:10 ZT 24:33-34

- 15 Gua asa ke kote hinoqa kamoi na kinolura si arini;
hodahodaki si raza mo sa tinahuara sapu loke hinarupu koa ia.
- 16 Koa dia si ka onomo ginugua sapu kana hola i e Zihova, ka zuapa tinitoṅa sapu lopu qetu sisigiti ni Sa:
17 sa dinono vahesi pule,
na mea sapu kokoha,
na lima sapu va mate tie loke nana sinea,
18 na bulo sapu hatahata ginugua kaleadi,
sa nene sapu tuturei haqala la pa kinaleana,
19 sa tie va sosode sapu kokohana,
meke sa tie sapu sovutu tinasuna koari tasina.

Na Vina Balau koasa Binarabarata

- 20 Tuqu, mu kopu ni gua sapu tozi nigo sa tamamu,
lopu kilui sari vina tumatumae tanisa tinamu.
- 21 Pusi ni ninae rane pa bulomu;
mamu pakui pa ruamu.
- 22 Totoso ene goi si kote turanigo rini;
totoso puta goi, si kote kopu nigo rini;
totoso vanunu goi si kote zama igo rini.
- 23 Ura sari tinozi hire si na zuke,
sa vina tumatumae hie si na kalalasa,
sari na ginegese pa tinarae te Tamasa
si na sirana la pa tinoa,

- 24 sapu va balau igo koa rina barikaleqe
barabarataadi,
koari na zinama lomosodi tadi na votiki
barikaleqe.
- 25 Mu lopu roro ia sa dinoño lea tanisa
babe ta sipata vagi koari na matana,
- 26 ura na tinabarana sa maqota si pada keke
botubotu bereti;
ba sa pinuta turanana sa barikaleqe tana
votiki tie si na mua tinoa mo si holuholu
nia goi.
- 27 Boka paleke kapae nia goi pa raqaraqamu sa
nika
meke lopu ta sulu mua poko?
- 28 Boka enei goi sari patu leradi,
meke lopu ta kina sari ola nenemu?
- 29 Gua asa sa tie pu puta turania sa barikaleqe
tana votiki tie;
asa pu tiqula ia sa barikaleqe asa si kaqu
tava kilasa.
- 30 Na tie hikohiko si lopu ta hakohakoe
pana hiko si asa sina na ovia nana.
- 31 Ba pana ta poho sa, si kaqu lipulipu zuapa
totoso laena sapu hiko sa,
kote padana doduru likakalae pa nana vetu.
- 32 Ba sa tie sapu barabarata si loke nana binala-
bala leadi,
asa sapu tavete gua asa si novala pule nia
mo.
- 33 Kaqu ta seke va bakora meke ta hakohakoe si
asa,
sa kinurekure tanisa si loke kokoina.

- 34 Ura na kono va gevuruna sa tinaṅaziri tanisa
nana palabatu,
ke kote lopu balabala pule si asa pana la
varipera si asa koasa.
- 35 Lopu kaqu vagia sa sa hinerehere;
na vinariponi, vea soku gua, ba lopu kote va
ibua sa binugoro tanisa.

7

- 1 Tuqu, mu kopu ni sari qua zinama
meke va naḡiti pa bulomu saripu ele tozi
nigo.
- 2 Kopu ni sapu ele tozi nigo pude mu toa;
lavelave ni sari qua vina tumatumae guana
keke tinagotago arilaena.
- 3 Pusi ni pa kakarutu limamu;
kuberi pa bulomu.
- 4 Mamu guni nia na tasimu vineki, sa ginilagilana
lohina,
meke poza nia turaṅamu sa ginilae.
- 5 Arini kote kopu va seu igo koasa barikaleqe
barabaratana,
koari na zinama lomolomosodi tanisa votiki
barikaleqe.

Sa Barikaleqe Kaneanana

- 6 Koasa vuida pa qua vetu
si hopiki vura si rau.
- 7 Dogoria rau koari na tie pu lopu ele gilagilana,
va nonoga ia rau koari na tie tiqe toqolo
sagedi,
si keke tie vaqura sapu lopu tumae balabala
valeana.

- 8 Ene lulia sa sa sirana, tata la koasa vasina koa
sa barikaleqe asa,
ene la gua pa sirana la koasa vetu tanisa,
- 9 pana veluvelu sipu podalae ibu sa rane,
totoso podalae huporo sa popoa.
- 10 Totoso asa si vura si keke barikaleqe pude
tutuvia,
pokopoko guana keke maqota meke koa ia
na hiniva pude vorivoriti.
- 11 Na mataqarana si asa meke loke nana kin-
urekure,
meke lopu nosona pa vetu si asa;
- 12 ele koa aqa pa sisirana, ele pa maketi tu,
ele pa kaiqa hukihukiridi, gua mo si asa.
- 13 Naza vagia sa sa koreo meke aho ia,
meke dono toñoto la ia sa isumatana meke zama:
- 14 “Vukivukihi binaere si tavetia rau ninoroi,
meke sari masa kurukuru koasa vinukivuk-
ihi si koa dia pa vetu;
ele va hokoti rau sari qua tinokotokoro nabudi
koe Tamasa!
- 15 Ke vura mae si arau pude tutuvu igo;
hata igo rau meke kamahire dogoro vagi igo!
- 16 Ele ivaria rau sa qua teqe
pa poko visoviso mae guana pa Izipi.
- 17 Va humana lea ia rau sa qua teqe
koari na oto huda moa, na huda humana lea
na sinamoni na aloesi na gua.
- 18 Aria mada hata ia sa tataru kamo
munumunu;
mada vari qetuqetue nada mo.
- 19 Sa qua palabatu si lopu koa pa vetu;

- taloa si asa pa keke inene gelena.
- 20 Paleke va soku poata si asa
meke totošo hobe rimata tu si kote pule mae
si asa.”
- 21 Zama va malohoria sa barikaleqe meke turana
vagia;
koari nana zinama vina lomolomoso si sa-
putu vagia sa.
- 22 Meke hinoqa lulia mo sa sa barikaleqe
guana bulumakao sapu ta turana pude la
tava mate,
guana dia sapu netia sa iku tana sipata;
- 23 aqa nia sa tupi pude goto pa bulona,
guana kurukuru sapu tapuru nuquru pa
sipata,
sapu lopu rovea sa kote voi pule nia pa
minate si asa.
- 24 Ego gamu na tuqu, va avoso mae koa rau,
mi kopu va leana ni sari zinama pu zama ni
rau.
- 25 Lopu va malumi bulomia pude kekere la pa
sirana tanisa barikaleqe sana
babe muliunu meke ene la gua pa nana
sirana.
- 26 Na soku sari nana boso pu ele va hoqai sa;
saripu ele va matei sa si lopu boka ta nae.
- 27 Labena sa sirana pa vetu tanisa sapu la gua pa
lovu;
nuquru la pa vasina tadi na tie matedi.

8

Sa Tinioko Tanisa Ginilagilana Lohina

- 1 Va avoso! Sa ginilagilana lohina si korapa titioko!
Korapa hiva ta avoso sa ginilae.*
- 2 Koari na sirana pa batu togere,
meke turu nana koari na vari pazadi.
- 3 Tata pa sasada nuquru koari na vasileana nomadi;
koari na sirana la pa vasileana si kukili vura si asa:
- 4 “Koa gamu doduru tie si titioko vura si rau;
zama va ululae si arau koa gamu doduru tinoni,
- 5 Gamu pu pupuhu, mi vagia sa ginilae;
gamu na pekipeki si mi vagia sa ginilagilana.
- 6 Avoso mae, ura na ginugua arilaedi si kote zama ni rau;
na tonotodi si kote zama ni sa beruqu.
- 7 Sa nuzuqu si zama va hinokara,
meke na kokoha si kaleana pude tozia pa beruqu.
- 8 Doduru zinama pa nuzuqu si tonoto,
lopu keke si kaleana babe turana va sea tie.
- 9 Koa rini pu vizavizata va tonoto si tonotodi mo sari qua zinama,
meke kalalasa koarini pu gilagilana.
- 10 Sa qua tinarae si mamu vizata vagia lopu sa siliva;
na tinumatumae lopu sa qolo arilaena.
- 11 Ura sa ginilagilana lohina si arilaena hola nia sa patu nedala,
meke loketona sapu okoro nia goi si boka va padapada la nia goi koa sa.

---

* 8:1 ZT 1:20-21

- 12 Arau, sa ginilagilana lohina si koa tura_nia sa ginilae pude vizata valeana;
arau tagoa sa tinumatumae meke sa vinilasa to_notona.
- 13 Pude pama_na nia se Zihova si na hinakohakona sa kinaleana;
arau kana ia sa vinalesi pule meke sa vina titie,
gua tugo sa hahanana kaleana meke sa kokoha.
- 14 Sa variponi binalabala meke sa vinizata to_noto si taqarau;
arau tagoa sa ginilagilana meke sa ninira_nira.
- 15 Koa rau si tuturana sari na ba_nara meke sari koimata si tavete tinarae sapu no_no;
- 16 koa rau si to_toli sari palabatu, meke sari doduru koimata pu kopu nia sa kasia popoa.
- 17 Tataru ni rau sarini pu tataru nau, meke arini pu hata au si dogoro au tugo.
- 18 Koa rau koa sari tinagotago meke vina lavata, sa tinago sapu koa hola meke sa kinoa valeana.
- 19 Sa vuaqu rau si leana hola nia sa qolo viana, sapu podaka vura koa rau si hola nia sa siliva arilaena.
- 20 Arau si lulia sa hahanana sapu no_no, meke ene pa sirana sapu to_noto,
- 21 va tago i sarini pu tataru nau, meke va si_ni ni likakalae arilaedi rau sari dia vetu.

- 22 Se Zihova va podaka kekenu au si rau koari
Nana tinavete,
sipu lopu ele sari doduru pule.*
- 23 Arau si ta vizata pukerane latu,
pa pinodalaena sipu lopu ele podaka sa kasia
popoa.
- 24 Sipu lopu ele koa sari na kolo lamana,
meke lopu ele koa sari bukaha sapu gavoro
va soku kolo si podo si rau.
- 25 Sipu lopu ele tava garo la pa dia vasidi sari na
toa,
meke lopu ele koa sari na toqere, si podo si
rau.
- 26 Sipu lopu ele tavetia Sa sa kasia popoa meke
sa pepesona,
babe sa kavuruna sa kasia popoa si podo si
rau.
- 27 Arau si koa qua totošo va garo la nia Sa sa
manauru pa nana vasina,
totošo gasi vura nia Sa sa hubi lamana,
- 28 totošo vekoa Sa sa galegalearane meke sari na
lei panaulu
meke tukeli sari bukaha pa lamana peava,
- 29 totošo vekoa Sa vasina kote kokoi sa kolo
hokara,
meke volosi Sa sari na kolo pude kopu ni dia
boku,
meke totošo podalae kuria Sa sa kasia popoa.
- 30 Arau mo sa Nana tie tavetavete pu koa pa
kalina Sa.
Sini au na qinetuqetu ninae rane,
qetuqetu lamo si rau pa kenuna Sa.
- 31 Qetuqetu nia rau sa kasia popoa Tanisa

---

* 8:22 Rev 3:14

meke qetu ni rau sari tiena sa kasia popoa.

- 32 Ego gamu na tuqu, mi avoso mae koa rau;
ta manae si arini pu kopu ni sari qua tinarae.
- 33 Va avoso mae koasa qua vina tumatumae pude
mu gilae;
mi lopu kilu ia.
- 34 Ta manae sa tie pu va avoso mae koa rau,
pu kopu totoko nia sa qua sasada,
pu koa aqa pa qua sasada vetu.
- 35 Ura asa pu dogoro vagi au si vagia tugo sa sa
tinoa,
meke kaqu qetu nia tugo e Zihova si asa.
- 36 Ba asa pu lopu boka dogoro vagi au si novala
pule nia;
meke doduru pu kana au si tataru nia rini sa
minate.”

9

Sa Ginilagilana Lohina meke sa Dinuviduvili

- 1 Sa ginilagilana lohina si ele kuri ia sa nana vetu;
meke ka zuapa dedegerena.
- 2 Na inevaṅa si nama nia sa meke heni nia kolo
sa sa vaeni;
meke sa tevolo si va nama ia sa.
- 3 Sari nana nabulu vineki si ele garuni sa pude
ruvaruvata,
meke titioko si asa pa vasina ululuna koasa
vasileana,
- 4 meke zama, “Mi mae gamu doduru pu lopu
goto, nuquru mae tani!”
gua si asa koarini pu lopu tumae balabala.
- 5 “Mae mamu henai sari ginani hire

- mamu napoa sa vaeni sapu ele heni vekoa rau.
- 6 Veko pani sari mia hahanana pupuhudi pude mi toa;
pude mi ene pa siraṅa tadi tie gilaedi.
- 7 Asa pu norea sa tie pesipesi hoboro si aqa ta ruba mo;
asa pu la tokea sa tie kaleana si aqa ta ṅovala mo.
- 8 Mu lopu norea sa tie pesipesi hoboro, na kote kana igo sa;
ba tokea sa tie gilagilana, meke kote tataru nigo sa.
- 9 Tarae nia sa tie gilaena, mani gilae nono latu si asa;
va tumatumae ia sa tie toṅoto meke kote tumae lala nana si asa.
- 10 Sa pinamaṅana e Zihova si na pinodalaena sa ginilagilana lohina,
meke pude tumae nia sa Tamasa Hopena si na ginilae.*
- 11 Ura mi ene gua koa rau, pude soku sari mia rane,
meke soku vuaheni si kaqu ta tomo atu pa mia tinoa.
- 12 Be gilae si goi, sa mua ginilagilana lohina kote pia igo;
ba pana kilu au goi, si telemu mo kote ṅovala pule nigo.”

---

* 9:10 Zob 28:28; Sam 111:10; ZT 1:7

- 13 Sa barikaleqe, sapu e Duvili pozana si vevehe hola;
na lopu tumae balabala si asa meke loketona gilania.
- 14 Habetu si asa pa sasada koasa nana vetu,
babe pa keke vasina ululuna koasa vasileana,
- 15 meke kukili vura la koa rini pu ene hola;
pu korapa ene pa dia siraṇa.
- 16 “Gamu pu pupuhu si mi nuquru mae tani!”
gua si asa koarini pu lopu tumae balabala.
- 17 “Na kolo ta hikona si lomoso;
meke na ginani ta hena tomena si hena lea hola!”
- 18 Ba lopu gilania rini sapu koa ia minate sa vasina asa;
na popoa tadi tie matedi sa vetu tanisa.

10

Sari na Zinama Tumatumae te Solomone

- 1 Hire sari na zinama tumatumae te Solomone:
Na koreo gilaena si qetu nia sa tamana si asa;
ba sa koreo pekipekina si na tinalotana tanisa tinana.
- 2 Na tinagotago ta hikodi si loke laedi,
ba sa tinonoto si kote harupigo pa minate.
- 3 Zihova si lopu kaqu va malumi sarini pu tonoto pude ovia,
ba korona nia Sa sa inokoro tadi na tie kaleadi.
- 4 Na lima hakohakona si va kamo minalana,
ba sa lima sapu nalinali pa tinavete si va tagotago tie.

- 5 Asa pu vagi ginani pa inuma pa totošo komiha
si na koreo gilaena,
ba asa pu puta pa totošo pakepakete si na
koreo variva kurekurena.
- 6 Na minana si toropae nia sa tie toŋoto,
ba sari tie kaleadi si na ŋoŋovala mo si zama
ni rini.
- 7 Pude balabala pule la i sari tie toŋoto si na
minana,
ba sari pozadi ari tie kaleadi si kote popozu
taloa.
- 8 Sa tie sapu gilae pa bulona si va tabei sari na
tinarae,
ba sa tie memeakala si pekipeki meke kote
kamoā tinasuna.
- 9 Sa tie ŋoŋona si kote ene vata bulei si asa,
ba asa pu lulia sa sirana koŋina si kote ta
poho vura.
- 10 Asa pu putaputa kale mata si va gavoro
tinalotaŋa,
ba asa pu tozia sa hinokara si okoro nia sa
binule.
- 11 Sari na zinama tanisa tie toŋoto si na bukaha
tanisa tinoā,
ba sari tie kaleadi si na ŋoŋovala mo si zama
ni rini.
- 12 Na vinari kanai si va gevuru vinaripera,
ba sa tataru si taleoso ni sari doduru sineā.*
- 13 Sa ginilagilana lohina si ta dogoro koa ri na
zinama tadi pu bakaladi,
ba sa kolu si pude sekea mudina sa tie sapu
lopu gilae.
- 14 Sari tie gilagilana si hata ia sa tinumatumae,

---

* **10:12** Zem 5:20; 1 Pit 4:8

- ba sari na zinama tanisa tie duvili si hata tinasuna.
- 15 Na tinago si na niha na varane pa totoso tinasuna tadi na tie tagotago,
ba na hinabahuala si novaladi sari tie malana.
- 16 Sa tinabara tadi tie tonoto si na tinoa,
ba sa hinia tadi tie kaleadi si na vina kilasa.
- 17 Asa pu va talinga la ia sa tinarae si dogoria sa sirana la pa tinoa,
ba arini pu lopu hiva tava tonoto si turana va sea tie.
- 18 Asa pu tomea sa kinukiti si na tie kokoha,
meke asa pu zama va kaleana ia si keke tie si na tie duvili.
- 19 Pana soku sari zinama, si kamo mo sa kinaleana,
ba gilae sa tie pu kopu nia sa meana.
- 20 Sa meana sa tie tonoto si guana siliva viana,
ba sa bulona sa tie kaleana si loke laena.
- 21 Sa beruna sa tie tonoto si na minana koari soku tie,
ba sa tie duvili si loke nana binalabala leadi.
- 22 Sa minana te Zihova si va tagotago tie,
meke lopu va somana nia tinasuna Sa.
- 23 Na tie duvili mo si qetu ni sari na tinavete kaleadi,
ba sa tie sapu gilae si qetu nia sa ginilagilana lohina.
- 24 Sapu matagutu nia sa tie kaleana si kote raza nana mo koasa;
ba sapu okoro nia sa tie tonoto si kote ta ponin nia sa.
- 25 Totoso hola taloa sa raneboni, si taloa tugo sari tie kaleadi,

- ba sari pu toṅoto dia si turu va nabu ninae rane.
- 26 Sa tie hakohakona koa rini pu garunia, si guana sile pa livo meke tuṅaha pa mata tie.
- 27 Sa pinamanana e Zihova si va gele tinoa, ba sari na tie kaleadi si tuturei mate.
- 28 Sa tie toṅoto si koa qetuqetu nana sina ronua sa sapu kote evana, ba sa inokoro tadi na tie kaleadi si lopu kaqu tava gorevura.
- 29 Koa bule sari na tie toṅoto pa sirana te Zihova, ba sa sirana asa si na tinasuna koari na tie kaleadi.
- 30 Sari tie toṅoto si lopu kaqu ta rabutu palae, ba sari tie kaleadi si lopu kaqu koa hola koasa popoa.
- 31 Na zinama tanisa tie toṅoto si vura ia ginilagilana lohina, ba sa mea sapu zama va kaleana si kaqu ta magu palae.
- 32 Sari na beru tadi tie toṅoto si gilania sa si leana pude zama nia, ba sari na tie kaleadi si tale zinama bonidi mo si zama ni rini.

11

- 1 E Zihova lopu hiva hokara ni sari na sikele sapu hikohiko, ba qetu nia Sa sa padapadana mamata sapu toṅoto.
- 2 Pana vahesi pule ni sari na tie, si lopu sana mae sa kinurekure, na vina pepekae si lulia na ginilagilana lohina.

- 3 Sa tie toṅoto si ta turaṅa koasa nana kinoa va
noṅo,
ba na sinekesekei si novalana sa tie kokoha.
- 4 Na tinagotago si loke laena totošo tia ia goi sa
minate,
ba kinoa va leana kote harupigo pa minate.
- 5 Sa tinoto tanisa tie sapu loke tinazutuna si
turaṅa va leanana si asa,
ba sa tie kaleana si tasuna ni sari nana
kinaleana.
- 6 Sa tinoto tanisa tie noṅona si harupia si asa,
ba sa tie lopu ta raṅena si ta sipata koari
nana pinuhi.
- 7 Pana mate sa tie kaleana, si beto tugo sari
doduru nana inoko'okoro;
doduru pu hiva ni sa pa nana niniraṅira si
loketona mo.
- 8 Sa tie toṅoto si ta harupu koari na tinasuna,
ta kasie meke raza la tu koari na tie kaleadi.
- 9 Koari nana zinama sa tie sapu lopu gilania sa
Tamaša si boka novalia sa sa turaṅana,
ba pa ginilagilana si boka ta harupu sa tie
toṅoto.
- 10 Totoso koa va leana sari tie toṅoto, si qetu sari
pa vasileana,
totoso mate sari tie kaleadi si kukili qetuqetu
si arini.
- 11 Koari na minana tanisa tie noṅo si ta ovulu sa
vasileana,
ba koari na zinama tanisa tie kaleana si ta
huara sa popoa.
- 12 Sa tie pu lopu tumae balabala si zama va gore
turaṅana,
ba sa tie gilagilana si kopu nia sa sa meana.
- 13 Na nanae si hoke tozi vura ginugua tomedi,

- ba sa tie ta ronuna si kopu ni sari vivinei tadi votiki tie.
- 14 Pude lopu ta turana, si hoqa tugo sa butubutu, ba pana soku tie si vari tokae pa binalabala si koa sa minataqara.
- 15 Asa pu va egoa pude hobea sa gale tana keke tie si kaqu kaleana nia tugo sa, ba asa pu korona tabaria sa lipulipu tana votiki tie si gulea nana.
- 16 Sa barikaleqe pu koa ia tataru bulona si ta pama_{nae}, ba sari na tie no_{no}vala si na tinagotago mo si vagia sa.
- 17 Sa tie tataru si na lineana si vagia sa, ba sa tie no_{no}vala si va tinasuna pule nia.
- 18 Sa tie kaleana si hoke vagi tinabara sapu kokohadi, ba asa pu letea sa tinon_{oto} si kaqu paketia sa vua hinokarana.
- 19 Sa tie sapu turu va nabu pa tinon_{oto} si kaqu vagia sa tinoa, ba sa tie sapu luli sari tinavete kaleadi si hata mate.
- 20 E Zihova si etuli na va kari saripu boni bulodi, ba qetu hola ni Sa saripu tavete va leana.
- 21 Mi gilana valeania sapu hie: Sari tie kaleadi si kaqu tava kilasa, ba arini pu ton_{oto} si kaqu ta rupaha.
- 22 Guana rini qolo pa isuna sa boko, sa barikaleqe leleana sapu lopu tumae bala-bala.
- 23 Sari inokoro tadi tie ton_{oto} si hoke gorevura va leana,

- ba sari rinoverove tadi tie kaleadi si va
bugori sari doduru tie.
- 24 Keke tie si tataru meke vari poni, ba va gavoro
soku si asa,
keke si korokorona poni, si kamo tu mi-
nalana.
- 25 Sa tie sapu variponi, si kote toa va leana meke
bokaboka,
meke asa pu toka ni sari tie si kote ta tokae
tugo.
- 26 Hoke ta levei sa tie pu puhi ni sari ginani,
ba ta manae si asa pu va malumu pude
holuholu ni.
- 27 Asa pu hata ia pude leana si vagia tugo sa
lineana,
ba sa tinasuna si kote raza koasa pu hata ia.
- 28 Asa pu ranei sari nana tinagotago si kaqu hoqa
guana elelo matena,
ba sari tie tonoto si kote toa va leana gua na
linetelete vaqura.
- 29 Asa pu vata tasuna i sari nana tatamana, si na
givusu mo si kote tagoa sa,
meke sa tie duvili si kote nabulu koasa tie
gilae.
- 30 Sa vua tanisa tie tonoto, si na huda tinoa,
meke asa pu harupi sari maqomaqo tie si na
tie gilae.
- 31 Pude ta pia pa popoa pepeso sari tie tonoto,
si nasa si kote kamo i sarini pu kaleadi?*

12

- 1 Asa pu tataru nia sa tinarae pa tinoa si tataru
nia sa tinumatumae,

---

* 11:31 1 Pit 4:18

- ba asa pu hako ta gegese si pekipeki.
2 Sa tie leana si ta tokae koe Zihova,
ba va kilasi Sa sari tie sekesekei.
3 Sa tie si tasuna pude turu va nabu koari na
hahanana kaleadi,
ba sa tie toṅoto si lopu kaqu ta rabutu palae.
4 Sa barikaleqe sapu taguena nana hahanana
si na toropae binaṅara tanisa nana pala-
batu*,
ba sa barikaleqe sapu va kamo kinurekure
si guana popozu pa susurina sa palabatu.
5 Sari hiniva tadi tie toṅoto si gotogoto,
ba sari binalabala vari tokae tadi tie kaleadi
si na sinekesekei.
6 Sari zinama tadi na tie kaleadi si variva mate,
ba sari na zinama tadi tie toṅoto si vari-
harupi.
7 Sari tie kaleadi si kamoi tinasuna meke lopu ta
dogoro pule,
ba sa vetu tadi tie toṅoto si turu va nabu.
8 Na tie si ta vahesi, luli gua koari nana ginilagi-
lana lohidi,
ba sarini pu kaleana dia binalabala si ta
hakohakoe.
9 Leana hola si pude lopu ta gilana ba tago mua
nabulu,
hola nia pude va sagesage pule nia ba loke
gana ginani.
10 Sa tie toṅoto si kopu va leana ni sari nana
kurukuru,
ba sari tataru tadi tie kaleadi si na
ṅinovaṅovala.

---

* 12:4 Sa barikaleqe taguena si na vinahesi tanisa nana palabatu.

- 11 Asa pu tavetavete nia sa nana pepeso si kote soku gana ginani,
ba asa pu koa va gulegulea si lopu tumae balabala.
- 12 Sari tie kaleadi si okoro ni sari tinitonā tadi na tie hikohiko,
ba sa karoso tadi tie toṅoto si toa va leana.
- 13 Sa tie kaleana si sipata pule nia koari nana zinama,
ba sa tie toṅoto si ilolae taloa nana koa sa tinasuna.
- 14 Na vua tadi nana zinama leadi si kamo koa sa, gua tugo sari tinavete leadi pa limana si ta pia ni sa.
- 15 Sa hahanana tanisa tie duvili si toṅoto pa nana binalabala,
ba sa tie gilae si va avoso la pa vina balau.
- 16 Sa tie duvili si tuturei bugoro,
ba sa tie gilae si avoso pani sari zinama ṅonovala.
- 17 Sa tie va sosode hinokarana si tozi sa gua sapu hinokara,
ba sa tie va sosode sekesekeina si koha tugo si tozi sa.
- 18 Na zinama haluhalue si suvulu guana hopere,
ba sa mea tanisa tie gilae si ibu nia sa bakora.
- 19 Zinama hinokaradi si koa hola,
ba sa mea kokohana si pa totoṣo papakana mo.
- 20 Na koai sinekesekei bulodi saripu balabala pude tavete va kaleana,
ba na qinetuqetu si tadirini pu zama nia sa binule.
- 21 Loke ginugua kaleadi si kote ta evaṅa koa rini pu toṅoto,

- ba sari tie kaleadi si kote si_{ni} i na tinasuna.
- 22 Zihova si kilu hola i sari beru sapu kokoha,
ba qetuqetu ni Sa sari na tie pu zama pa
hinokara.
- 23 Sa tie gilae si lopu tozi lamae ni sari nana
tinumatumae,
ba sa tie duvili si va titie ni sari nana
pinupuhu.
- 24 Sa lima sapu tavetavete va ni_{ni}ra si kote na tie
tutura_{na},
ba sa vi_{na} betona sa hinakohako si kote ta
garunu zuzuku tinavete mo.
- 25 Na tinalota_{na} si hoke ta mamata nia na tie,
ba na zinama koa ia tataru si hoke va
mataqara tie.
- 26 Sa tie tonoto si hoke va balau koari nana baere,
ba sa sirana tadi na tie kaleadi si turana va
sea tie.
- 27 Sa tie hakohako si lopu va kinai tugo sari gana
hinabu,
ba sa tie nali_{na}li si va ari laena i sari nana
vinagi.
- 28 Pa hahanana tinonoto koa sa tinoa,
pa sirana asa sa tinoa hola.

13

- 1 Na koburu gilaena va avosia sa tinarae tanisa
tamana,
ba sa tie va sisire lulia nono_{va}la si lopu hiva
avoso ginegese.
- 2 Koari vuadi ri nana zinama si qetuqetu sa tie
leanana,
ba sari tie sekesekei si odi hiva huhuara.
- 3 Asa pu lavelave nia sa beruna si kopu nia sa
nana tinoa,

- ba asa pu memeakala si novala pule nia.
- ⁴ Sa tie udapelu si ovia ba lopu ta poni,
ba sari hiniva tadi tie naliñali si gorevura
beto.
- ⁵ Sa tie toñoto kana hola ia sa kokoha;
ba sa tie kaleana si taveti sapu variva
kurekure hola.
- ⁶ Na tinoto lavelave nia sa tie sapu loke nana
tinazutu,
ba na kinaleana si na hinoqa tadi na tie
seadi.
- ⁷ Keke tie si va gulegulea sapu tagotagona gua,
ba si loketona tu tagoa;
keke pule si habahualana gua, ba si tagotag-
ona tu.
- ⁸ Na tie tagotagona si boka tabaria sa kana pude
harupu pule nia,
ba sa tie malaña si loke tie okoro hiva
novalia.
- ⁹ Sa zuke tanisa tie toñoto si kalalasa va leana
hola,
ba tanisa tie kaleana si lamo pa mate.
- ¹⁰ Na vinahesi pule si va gavogavoro vinari tokei,
ba sa ginilagilana lohina si ta dogoro koarini
pu vagi vina balau.
- ¹¹ Poata sapu tuturei ta vagi, si lopu sana
murimuri palae tugo,
ba asa pu va naqiti tatasa poata si va toqoli
sa.
- ¹² Pude seunae aqa nia si keketona leanana si
hoke lehu sa tie,
ba pana gorevura gua sapu ta hivae si na
qinetuqetu lavata.

- 13 Asa pu lopu va ari laena ia sa tinarae si vata
tasuna pule nia,
ba asa pu pamaña nia sa ginarunu si kote ta
pia.
- 14 Sa vina tumatumae tanisa tie gilagilana si na
bukaha pa tinoa,
va kekeria sa sa tie koasa sipata tanisa
minate.
- 15 Na ginilagilana sapu bakala si ta pamañae,
ba sa tie sekesekei si ene la pa tinasuna.
- 16 Sari tie gilaedi si balabala paki meke tiqe
tavetavete,
ba sa tie duvili si va dogoro nia sa nana
pinupuhu.
- 17 Pana paleke inavoso sa tie kaleana si na
tinasuna si kote vura,
ba sa tie ta ronuna si kote turaña sinalaña.
- 18 Asa pu lopu luli tinarae si kote kamoā na
minalaña meke kinurekure,
ba asa pu va talina ia sa ginegese si kote ta
pamañae.
- 19 Sa hiniva sapu gorevura si lomosō pa maqo-
maqo,
ba sa tie duvili si korona kekere koari na
hahanana kaleadi.
- 20 Asa pu ene turani saripu gilagilana si kote
gilagilana tugo,
ba asa pu baeri sari na tie duvili si novala
pule nia.
- 21 Na tinasuna luli i sarini pu tavete va sea,
ba kinoa va leana si na pinia tadi pu toñoto.
- 22 Na tie leana si veko hola tinago tadi nana
koburu pu podoi na tuna,

- ba sari tinagotago tadi na tie kaleadi si dia ri
na tie toŋoto.
- 23 Na inuma tanisa tie habahuala si kote boka
namu va leana,
ba sari hahanana kaleadi tadi na tie kaleadi
si kote sara pani.
- 24 Asa pu lopu sekeseke nia sa kolu si lopu tataru
nia sa tuna,
ba asa pu tataru nia sa tuna si kote gegesia
sa si asa.
- 25 Sari tie toŋoto si henahena pude deŋa sari
bulodia,
ba sa tiadi rina tie kaleadi si koba ovia mo.

14

- 1 Sa barikaleqe gilaena si kuria sa nana vetu,
ba sa barikaleqe pupuhuna si pa limana soti
mo huara gore nia sapu tanisa.
- 2 Asa pu toŋoto nana inene si pamaŋa nia sa se
Zihova,
ba asa pu kaleana nana hahanana si korona
nia sa si Asa.
- 3 Sa zinama tanisa tie pekipeki si ta seke nia sa
mudina,
ba sa beruna sa tie gilae si hukatana si asa.
- 4 Pana loke bulumakao pude dakua sa
geligeliana pepeso si kokoba sa mua vetu
vekovokoana ginani,
ba pa niniraŋira tanisa bulumakao si soku
sa vua.
- 5 Sa tie va sosode hinokarana si tozia sa hinokara,
ba asa pu kokohana si sekesekei tugo.
- 6 Sa tie noŋovalala si hata ia sa ginilagilana lohina
ba lopu dogoria sa,

- ba sa tinumatumae si kamo tuturei koasa tie pu gilagilana.
- 7 Mu koa va seu koa sa tie pekipekina,
na loke ginilagilana si kote vagia goi koari nana zinama.
- 8 Sa ginilagilana tanisa tie gilae si pude tumae nia sa nana sirana,
ba sari hahanana kaleadi tadi na tie pekipeki si tuturana va sea.
- 9 Va sisire nia ari tie pekipeki sa hinerehere tana sinea,
ba sari tie leadi si qetu nia meke hata vinariva taleosae.
- 10 Hopeke bulo si tumae ni sari hopeke dia tinalotana,
meke votiki tie lopu kote boka tumae ni sari dia hopeke qinetugetu.
- 11 Sa vetu tanisa tie kaleana si kote ta huara,
ba sa ipi tanisa tie nono si kote turu hola.
- 12 Koa nana sa sirana sapu dono guana tonoto pa tie,
ba pa vina betona si kamo la tu pa minate.*
- 13 Na hingere si boka tomea sa tinasigiti pa bulo,
meke sipu hola sa qinetugetu si koa hola sa tinalotana.
- 14 Sari tie kaleadi si kaqu vagi vuadi sari dia hahanana,
meke sa tie leanana si kaqu ta pia.
- 15 Sa tie sapu lopu goto si hoke va hinokara hoboro mo,
ba sa tie gilae si kote vizata va leana koari nana inene.

---

* 14:12 ZT 16:25

- 16 Sa tie gilagilana si pamaña nia se Zihova meke
kilua sa kinaleana,
ba sa tie pekipeki si pupuhu meke sasurae
hoboro lamae.
- 17 Sa tie bubugoro haru si tavete hoboro,
meke sa tie sekesekei si ta hakohakoe.
- 18 Saripu lopu goto si hoke va kamo pupuhu tugo,
ba sa tie gilae si toropae nia sa tinumatumae.
- 19 Sari tie kaleadi si hoke todoño ni sari tie leadi,
meke sari tie koluradi si tepatepa tinokae
koari tie toñoto.
- 20 Sari tie malaña si ta hakohakoe tugo koari
turañadia,
ba sari tie tagotago si soku sari na dia baere.
- 21 Asa pu hakohako nia sa turañana si sea,
ba tamanae si asa pu tataru ni saripu loke
gedi.
- 22 Sarini pu kuhana ni si kaiqa hiniva kaleadi si
hoke muliuñu taloa tugo,
ba arini pu balabala pude tavete va leana si
kote vagia sa tataru nabuna meke sa sinoto
va nabu koe Tamasa.
- 23 Doduru tinavete mamatadi si koai na lineana,
ba sa zama palae si na minalaña kamo.
- 24 Sari na tinagotago tadi na tie gilaedi si na dia
toropae bañara,
ba sa dinuviduvili si na pakupaku tadi tie
pekipeki.
- 25 Na tie va sosode hinokara si harupu tie,
ba sa tie va sosode kokoha si sekesekei.
- 26 Asa pu pamaña nia se Zihova, si ta kopue koa
Sa,
meke sari nana koburu kote boka la tome
vasina.

- 27 Na pinamanana e Zihova si na bukaha tanisa tinoa,
va kekere taloa ia sa tie koasa sipata tanisa minate.
- 28 Na butubutu nomana si na niniranira tanisa banara,
ba pana loketona tie si loke laena mo sa koburu tavia.
- 29 Sa tie sapu lopu bugoro si tagoa sa ginilagilana,
ba asa pu bubugoro haru si va vura ia sa nana pinekipeki.
- 30 Na bulo sapu koa bule si ponía tinoa sa tini,
ba sa kinonokono si va popozu susuri.
- 31 Asa pu nonoivali saripu malaña si va sisire nia sa sa Tamasa pu tavetedi,
ba asa pu tataru nia sa tie loke gana si pamaña nia sa Tamasa.
- 32 Totoso kamo sa tinasuna si hoqa gore sari tie kaleadi,
ba totoso kamo sa minate si ta rupaha dia sari tie tonoto.
- 33 Na ginilagilana lohina si koa pa bulona sa tie gilaena,
meke koari pu pekipeki ba vata gilana pule nia si asa.
- 34 Na tinonoto si ovulia sa butubutu,
ba na sinea si variva kurekure koari na tie.
- 35 Na banara si qetu nia sa nabulu gilaena,
ba sa nabulu variva kurekurena si ta naziri nia sa.

15

- 1 Na inolana va mamamana si va noso binugoro,
ba sa zinama vari sigiti si variva bugoro.

- 2 Pa mea tanisa tie gilae si avoso lea sa tinumatumae,
ba totolo vura pa nuzu tanisa tie pekipeki si
na zinama loke laedi.
- 3 Sari matana e Zihova si pa doduru vasina,
dogori Nana sari tie kaleadi meke leanadi.
- 4 Sa mea sapu va kamo sinalaṅa si na huda tinoa,
ba sa mea sapu sekesekei si va mate maqo-
maḡo.
- 5 Na duviduvili si asa pu etulia sa tinarae tanisa
tamana,
ba asa pu va egoi sari na ginegese si kote
gilae.
- 6 Sa vetu tanisa tie toṅoto si koa ia na tinagotago
ari laedi,
ba sari tinago tadi tie kaleadi si va kamo
tinasuna.
- 7 Sari na beru tadi na tie gilae si va enea sa
tinumatumae,
ba sari na bulo tadi na tie pekipeki si
loketona boka vari poni nia.
- 8 Zihova lopu qetu hokara ni sari vinukivukihi
tadi tie kaleadi,
ba sa vinaravara tanisa tie ṅono si qetu nia
Sa.
- 9 Zihova kana i sari hahanana tadi tie kaleadi,
ba tataru ni Sa saripu lulia sa tinoṅoto.
- 10 Na zinama ṅinirana si kote ta vala koasa tie
pu taluarae koasa tinoṅoto,
asa pu hako ta gegese si kote mate.
- 11 Minate meke sa popoa tadi na tie matedi si
lopu paere koe Zihova,
ke sari doduru bulo tie si dogoro betoi mo
Sa.

- 12 Na tie va karikari si lopu hiva nia sa ginegese,
lopu kote tata la i rini sari tie gilgilana.
- 13 Pude qetuqetu sa bulo si komolo sa isumata,
ba sa bulo ta sigitina si va mate maqomaqo.
- 14 Sa bulo sapu dodogorae si hata tinumatumae,
ba sa nuzu tanisa duviduvili si henai sari
zinama pekipeki.
- 15 Sari doduru rane tadi pu malaña si voriti pude
boka,
ba sa bulo sapu qetuqetu si inevaña lamo.
- 16 Leana be tago vasina hite pa korapa pina-
manana e Zihova,
hola nia sa tinagotago sapu koa ia kinolura.
- 17 Leana sa hena neka pa vasina koa ia tataru,
hola nia sa inevaña bulumakao pa korapa
vinari kanai.
- 18 Na tie bubugoro haru si va gevugevuru vinari
zamai,
ba sa tie nosona si va bule vinari tokei.
- 19 Sa sirana tanisa tie hakohako si tukua na
hiqohiqo rakihi,
ba sa tie nono si ene pa sirana kalalasila.
- 20 Na koburu gilaena si na qinetuqetu tanisa
tamana,
ba sa tie pekipeki si hakohako nia sa tinana.
- 21 Na pinekipeki si na qinetuqetu tanisa tie pu
lopu tumae balabala,
ba sa tie gilgilana si kopu nia sa sirana
tonotona,
- 22 Sari hiniva si lopu gorevura sina loke vinari
tokae pa binalabala,
ba pana soku tie si roverove vari tokae si
kote leana mo.
- 23 Leana pa tie sa olaña va gotogoto,

- na arilaena sa zinama sapu goto pa nana totoso.
- 24 Sa sirana enea sa tie gilae si sage la pa tinoa, pude kopu nia meke lopu gore la pa lovu si asa.
- 25 E Zihova huara gore nia sa vetu tanisa tie vahesi pule nia, ba kopu nia Sa sa voloso tanisa nabonaboko.
- 26 E Zihova kana hola i sari binalabala tadi tie kaleadi, ba sarini pu via bulodi si qetu ni Sa.
- 27 Na tie puhi si va kamo tinasuna koari nana tatamana, ba asa pu kana ia sa tabara golomo si kote toa.
- 28 Sa bulona sa tie tonoto si hoke balabala paki meke tiqe olana, ba sa meana sa tie kaleana si totolo vura ia na zinama hoboro.
- 29 E Zihova si seu hola koari tie kaleadi, ba avosi Sa sari vinaravara tadi tie leadi.
- 30 Na dinono sapu komokomolo si na qinetu pa bulo, meke na inavoso leana si masiqara nia sa tini.
- 31 Asa pu va avoso koasa ginegese sapu variva toa, si kote koa turani sari na tie gilae.
- 32 Asa pu korona tava tonoto si kilua sa nana tinoa, ba asa pu va tabei sari na ginegese si vagi ginilagilana.
- 33 Sa pinamanana e Zihova si va tumatumae nia sa ginilagilana lohina koasa tie,

meke na vina pepekae si kekenu, mumudi sa
vina lavata.

16

- 1 Sari hiniva pa bulona si tanisa tie,
ba koe Zihova si mae sa inolana hinokarana.
- 2 Doduru tinavete tanisa tie si toṅoto pa
matana,
ba e Zihova si viliti sari nana hiniva.
- 3 Veko lani koe Zihova sari doduru tinavete
tamugoi,
meke kote gorevura sari mua hiniva.
- 4 Doduru pu va podaki Sa si pude Tanisa sari
laedi rini,
sari tie kaleadi ba koa nana dia rane
tinahuara.
- 5 Zihova si hakohako ni sari bulo pu vahesi
puleni,
mi tumae nia si hie: ura kaqu tava kilasa si
arini.
- 6 Pa tataru nabuna meke rinaṅerane si ta leosae
sa sinea;
pa pinamanana e Zihova si lopu ene sea sa
tie.
- 7 Pana leana sa hahanana tanisa tie koe Zihova,
si sari nana kana ba va bulei Sa.
- 8 Leana sa tie toṅoto sapu tagotago vasinahite,
hola nia sa tago va soku pa sinekesekei.
- 9 Pa bulona si tavetia sa tie sa nana inene,
ba e Zihova si vizatia sa sirana pude enea sa.
- 10 Sa beruna sa banara si zama ni sari inavoso
hopedi,
nana vinilasa si toṅoto pana vari pitui sa.
- 11 Na sikele toṅotona si mae guana koe Zihova,

- va pada vekoi Sa sari mamamata pude gotogoto.
- 12 Sari baṅara si etuli sari tinavete kaleadi, sina sari binaṅara si tava turu pa tinonoto.
- 13 Sari baṅara qetuni sari na beru sapu lopu kokoha, va arilaena i rini saripu zama pa hinokara.
- 14 Na binugoro tanisa baṅara si na inavoso mate, ba na tie gilaena boka va ibu ia mo.
- 15 Koasa kinomolo pa isumatana sa baṅara si toa sari na tie, pana qetuqetu si asa si guana lei paleke ruku totoṣo dada.
- 16 Pude vagi ginilagilana lohina si leana hola nia sa qolo, pude vizatia sa ginilagilana si hola nia sa siliva.
- 17 Sa hinebala tanisa tie nono si seu pa kinaleana; asa pu kopu nia sa nana inene si lavelave nia sa nana tinoa.
- 18 Na vinahesi pule si va kamoā sa tinahuara, na maqomaqo va titie si lopu sana hoqa.
- 19 Leana si pude va pepekae pa maqomaqo meke koa turaṅi saripu ta novala, hola nia pude somana vagi tinitoṅa ta hikodi koa rini pu vahesi puleni.
- 20 Asa pu va tabei sari ginarunu si kote toa va leana, meke ta manae tugo sarini pu raṅea se Zihova.
- 21 Saripu gilae pa bulodia si ta pozae na tie gilaedi, zinama avoso lea si va lomosia sa tinarae.

- 22 Ginilagilana si na bukaha tana tinoa koa rini pu tagoa,
ba na dinuviduvili si na linipulipu tadi na tie pekipeki.
- 23 Sa bulona sa tie gilae si turani sari nana zinama,
meke sa beruna sa si va arilaena ia sa tinarae.
- 24 Zinama getugetu si guana namu zipale,
lomosoma pa maqomaqo meke salania sa sa tini.
- 25 Koa nana sa sirana sapu dono guana tonoto pa tie,
ba pa vina betona si kamo la pa minate.*
- 26 Na tie si tavetavete pude boka henahena;
sa inovia garunu la nia pude tavetavete.
- 27 Sa tie loke laena si tavete binalabala pude nonovala,
meke sari nana zinama si huhuara guana hurunu nika.
- 28 Sa tie kaleana si va gevugevuru vinari tokei,
meke na ninanae si vari luara ni sari baere soti.
- 29 Sa tie varipera si toketoke ia sa turana, meke turana gore nia sa pa sirana sapu lopuleana.
- 30 Asa pu matamata puri nia matana si korapa balabala hatai kaiqa kinaleana,
meke asa pu garata beruna si korapa la tavete kinaleana.
- 31 Na kalu keo si na toropae tolavaena,
ta vagi si asa koa rini pu koa va tonoto.

---

* 16:25 ZT 14:12

- 32 Na tie lopu tuturei bugoro si leana hola nia sa tie varane,
asa sapu boka tuqe pule nia si leana hola nia si asa pu rapata vagia sa popoa.
- 33 Boka mudumudukeda si gita,
ba e Zihova tozia sa inolana.

17

- 1 Na leana tu sa hena bereti popana pa binule,
hola nia sa vetu sapu inevana lamo, turanae ninominomi.
- 2 Na nabulu gilaena kote kopu nia sa koburu tavia sapu variva kurekurena,
meke kote vagi nana hinia guana keke mo koari kasa tamatasi koreo.
- 3 Na nika va kolo i sari siliva na qolo pude va via i,
ba e Zihova podeki sari na bulo.
- 4 Na tie kaleana si va avoso la koarini pu kaleana berudi;
na tie kokoha va taliṅa la i sarini pu seke-sekei meadi.
- 5 Asa pu va sisire nia sa tie malaṅa si zama va gorea si Asa pu tavetena,
meke asa pu qetu totoṅo kamo sa tinasuna koari kaiqa si kaqu tava kilasa.
- 6 Sari tudia ri na tuna si na qinetuqetu tanisa barogoso,
meke sari na kaleqe na barogoso si na vinahesi tadi koburu.
- 7 Na tie bokaboka pa zama si lopu goto la koasa pu pekipeki,
gua tugo sa beru kokoha koasa baṅara.

- 8 Na tinabara golomo si na tinitona arilaena koasa pu tavetia;
be pavei si la gua sa ba bokaboka nana.
- 9 Asa pu taleoso nia sa sinea si tozi vura nia sa tataru,
ba asa pu tavete pulea sa sinea si vari paqaha ni sari na baere soti.
- 10 Na ginegese si leana la koasa tie pu balabala valeana,
hola nia sa sineke keke gogoto toso pa mudina sa tie pekipeki.
- 11 Sa tie va gugue si hata ia pude va gore ia sa binanara;
ba na tie variva mate si kote ta garunu la pude va kilasia.
- 12 Leana hola si pude tutuvia sa tinadia rina tuna bea,
hola nia sa tie duviduvili toso ilipunana sa.
- 13 Be lipu nia kinaleana sa tie sa lineana,
si sa kinaleana si lopu kaqu taluarae pa nana vetu.
- 14 Pude podalae varitokei si guana pinodalaena sa naqe,
ke va nosoa sa vivinei sipu lopu ele kamo sa vinari velavelai.
- 15 Pude rupahia sa tie sea meke pusia sa tie tonoto
si lopu leana beto mo koe Zihova.
- 16 Nasa sa laena sa poata pa limana sa tie pupuhu,
sipu loke nana hiniva pude tava tumatumae.
- 17 Na baere si koa ia tataru doduru toso,
meke sa tasimu si podo pude toka nigo pa toso tasuna.

- 18 Na tie lopu tumae balabala mo si va egoa pude tabaria sa gale pana lopu boka si keke, meke vekoa sa si keke nana tinago pude zuka ia sa gale tanisa turaṅana.
- 19 Asa pu qetu nia sa vinari tokei si qetu nia sa sinea; asa pu zama ni sari nana tinago doduru totoṣo si tepa tinasuna.
- 20 Sa tie pu boni bulona si lopu koa va leana; asa pu sekesekei meana si hoḡa pa tinasuna.
- 21 Pude na tie pekipeki sa tumu si variva talotaṅa; loke nana qinetuqetu sa tamana sa koburu duviduvilina.
- 22 Na bulo qetuqetu si na meresena leana, ba sa maḡomaḡo talotaṅana si va popa i sari susuri.
- 23 Na tie kaleana si ade vagi tinabara golomo, pude va sea ia sa hahanana sapu toṅoto.
- 24 Sa tie bakabakala si kopu nia sa ginilagilana pa kenuna, ba sari matana sa tie pekipeki si ene betoa sa kasia popoa pa ninunala.
- 25 Na koburu pekipekina si va kamo tinalotaṅa koasa tamana, meke tinasigiti koasa pu podona.
- 26 Lopu leana si pude va kilasia sa tie toṅoto, babe sekei sari koimata koari na dia tinonoto.
- 27 Na tie gilagilana si hoke visavisa nana zinama, meke sa tie gilae si kopu pule nia.
- 28 Ura na tie pekipeki si guana tie gilaena pana noso si asa,

meke guana tie balabala va leanana pana
lopu kulu si asa.

18

- 1 Sa tie sapu lopu hoke baere si hata ia mo sa
sapu leana koasa telena,
meke lopu va egoi sa sari doduru binalabala
leadi.
- 2 Na tie duviduvili si lopu galagala ni sari
ginilagilana,
tale nana binalabala mo si okoro hiva tozi
sa.
- 3 Pana kamo sa kinaleana si kamo tugo sa
kinurekure,
meke koasa kinurekure si kamo sapu tava
sisirei.
- 4 Sari zinama pa nuzuna sa tie gilae si guana
lamana peava,
ba sa bukahana sa ginilagilana si guana
tototolo.
- 5 Lopu leana pude va kalekale la koasa tie
kaleana
babe ponia vinilasa seana sa tie toṅotona.
- 6 Na beru tanisa tie duviduvili si va kamo pule
nia tinasuna sa,
meke sa nuzuna si ta seke nia sa.
- 7 Sa nuzuna sa tie pekipeki va kamo sa nana
tinahuara,
meke sa beruna sa si na sipata tanisa.
- 8 Sari zinama nanae si guana ginani lomosodi,
ta onolo gore kamo la pa korapa tinina sa tie.
- 9 Asa pu malohoro pa nana tinavete
si na tasina sa tie huhuara.

- 10 Sa pozana e Zihova si na vetu ululuna na
ninirana,
saripu tonoto si haqala la vasina pude tome
koari kana.
- 11 Sa tie tagotago si hiva ta harupu koari nana
tinagotago;
balabala guni nia sa na goba sapu lopu boka
ta haele.
- 12 Sipu lopu ele hoqa sa si vahesi pule nia pa
bulona,
ba vina pepekae si kekenu meke tiqe sa vina
lavata.
- 13 Pude olana va kenue sipu lopu ele va avoso
si na dinuviduvili meke variva kurekure.
- 14 Sa maqomaqona sa tie si toka nia si asa totoso
moho,
ba esei kote boka ia sa maqomaqo sapu
malohoro gore?
- 15 Sa bulona sa tie balabala valeana si kote vagi
vina tumatumae;
sari talinana sa tie gilaena si hata vura nia
sa ginilagilana.
- 16 Na vinariponi tukelia sa sirana tanisa tie
variponi,
meke turana la nia si asa pa kenudi ri na tie
nomadi.
- 17 Sa tie kekenu pude zama nia sa ginugua si
dono guana tonotona,
osolae kamo tu si keke pule meke nananasia
si asa.
- 18 Na mudumudukeda boka va nosoa sa vinari
tokei,
meke vari seu ni sari karua kalina.

- 19 Na tasimu koreo sapu bugorona si kote korona
variva ta leosae guana vasileana ta gob-
ana,
meke na vinari tokei si guana sasada sapu ta
roto tukuna.
- 20 Sari vua pa nuzuna sa tie si va denana sa tiana,
saripu paketi sa beruna si leana ni sa.
- 21 Sa mea si koa ia niniranira pude ponia sa tinoa
meke minate,
meke arini pu kopu nia si kote hena ia sa
vuana.
- 22 Asa pu dogoro vagia sa nana barikaleqe si
vagia si keke ginugua arilaena,
meke vagia tugo sa sa minana te Zihova.
- 23 Na tie malaña si tepa ia sa tataru,
ba sa tie tagotago si olaña va bubugorae.
- 24 Koa dia kaiqa baere sapu baere kokoha,
ba koa dia kaiqa baere sapu koa kapae
sisigiti hola nia sa tasimu.

19

- 1 Leana tu sa tie malaña sapu loke tinazutu pa
nana tinoa,
hola nia sa tie pekipeki sapu boni beruna.
- 2 Lopu leana si be nalinali hoboro sa tie ba
loketona gilania,
babe bebeno si asa meke sea nia sa sa sirana.
- 3 Sa pinekipeki tanisa telena si novalia sa nana
tinoa,
gua ke pa bulona si ta naziri nia sa se Zihova.
- 4 Na tinagotago si va kamo soku baere,
ba sa tie malaña si veko pania ri nana baere.
- 5 Sa tie va sosode kokoha si kaqu tava kilasa,

- meke asa pu va vura koha si lopu kaqu govete.
- ⁶ Soku tie si hiva baeri sari na nati hiniva,
meke doduru tie si na baere tadirini pu varivariponi.
- ⁷ Sa tie malana si ta dono palae koari doduru turana,
meke gua tugo sari doduru nana baere!
Hata luli tugo sa pude zamai,
ba lopu ta dogoro sari nana baere.
- ⁸ Asa pu vagi tinumatumae si toka nia sa maqo-
maqona;
asa pu qetu nia sa ginilagilana si koa va leana.
- ⁹ Sa tie va sosode kokoha si kaqu tava kilasa,
meke asa pu va vura koha si kote mate.
- ¹⁰ Lopu dono pada pude sa tie pekipeki si koa
guana tie tagotago,
babe pude sa pinausu si banara nia sa koburu tavia.
- ¹¹ Na tie gilae si lopu bubugoro;
na nana vina lavata sa si pude dono pania sa sinea.
- ¹² Sa tinanaziri tanisa banara si guana kurumu tanisa laione,
ba sa lineana tanisa si guana puni pa duduli.
- ¹³ Sa koburu pekipekina si na tinasuna tanisa tamana,
meke sa barikaleqe nominomi si guana honi ruku loke betona pa vetu.
- ¹⁴ Vetu meke poata si na tinago maedi koari tiatamadia ri koburu,
ba sa barikaleqe gilaena si mae guana koe Zihova.

- 15 Na hinakohako si variva puta muliununa,
meke sa tie sapu udapelu si va kamo ovia.
- 16 Asa pu va tabei sari tinarae te Tamasa si
lavelave nia sa nana tinoa,
ba asa pu kilui si kote mate.
- 17 Asa pu toka ni sari tie malaṅa si variponi koe
Zihova,
meke kote pia ia Sa koasa lineana tavetia sa.
- 18 Tarae nia na va toṅotia sa tumu koreo, vasina
mo koa sa hinarupu,
be lopu gua si kote vari tokae si goi koasa
nana minate.
- 19 Sa tie bubugoro haru si kaqu vagia sa laena,
pana harupia goi, si kaqu harupu pilipule ia
tugo goi.
- 20 Avosi sari na vina balau mamu va tabei sari
na tinarae,
meke pa vina betona si kote gilae si goi.
- 21 Soku sari na hiniva pa bulona sa tie,
ba sa hiniva te Zihova si kote gorevura.
- 22 Sapu okoro nia sa tie si na tataru nabuna,
leana si be malaṅa ba lopu na tie kokoha.
- 23 Sa pinamaṅana e Zihova si variva toa;
kote koa va leana sa tie, meke tava leseve pa
tinasuna.
- 24 Sa tie sapu udapelu si taṅini la pa ginani,
ba hakohako si asa pude vala nia sa ginani
pa nuzuna.
- 25 Sekea sa tie va sisire va kaleana pude gilae sa
tie pupuhu,
gegesia sa tie bokana balabala ba kote leana
mo koasa.
- 26 Asa pu hiko koasa tamana meke hadu vura nia
sa tinana

si variva kurekurena meke dono hikare.

27 Tuqu, pana noso va avosi goi sari na tinarae,
si kote va seu pule nigo koari na zinama va
tumatumae.

28 Na tie va sosode kokohana si va sisire nia sa
tinonoto,
meke sa nuzu tanisa tie kaleana si onolo
kinaleana.

29 Sa vina kilasa pa vinari pitui si aqa ni sari na
tie va gугue,
meke sari mudi dia rina tie pekipeki si aqa
ta seke.

20

1 Na vaeni si hoke nono_uvala meke na bia si
varivaripera;
asa pu ta turana koa rini si lopu na tie
gilaena.

2 Sa tinanaziri tanisa banara si guana kurumuna
sa laione;
asa pu va bugoria si ene la pa minate.

3 Na vina lavata pa tie sapu pude lopu somana
koari na vinaripera,
ba doduru tie duviduvili si lopu sana vari
tokei.

4 Na tie hakohako sapu lopu tavete inuma pa
totoso,
ke pa to_oso pakepakete si loketona dogoria.

5 Sari hiniva tanisa bulo tie si guana lamana
peava,
ba sa tie gilagilana mo boka siovo vurani.

6 Soku rina tie va rutia sa tataru loke kokoina;
ba avei sa tie sapu boka ta ron_u?

7 Sa tie tonoto si koa ia sa tinoa sapu loke
tinazutuna;

- mani tamanae sari tuna meke sari dia
koburu.
- ⁸ Totoso habotu sa banara pude varipitui,
si pa matana mo doño gilania sa sa ki-
naleana.
- ⁹ Esei si boka zama guahe, “Ele kopu nia rau sa
buloqu pude loke tinazutuqu;
ke via si rau meke loke qua sinea?”
- ¹⁰ Sari padapada mamata meke pada ginele
kokohadi
si hakohako beto ni e Zihova.
- ¹¹ Ura boka tumae nia goi sa koburu koari nana
tinavete,
be sari nana hahanana si toñoto meke leadi.
- ¹² Taliña sapu avavosae meke mata sapu dodogo-
rae,
si tavete betoi e Zihova.
- ¹³ Kakala puta, na kote malaña nia goi;
tavetavete ñaliñali, meke kote soku nigo
ginani.
- ¹⁴ “Lopu leanadi, lopu leanadi!” gua sa tie hiva
holu vagidi;
meke la vivinei nia sa sapu leanadi sapu holu
vagi sa.
- ¹⁵ Qolo si koa mo, meke patu ñedala si soku hola,
ba sa beru pude zama nia sa tinumatumae
si arilaena hola ni.
- ¹⁶ Vagia sa poko tanisa tie pu va egoa pude lipua
sa gale tanisa votiki tie;
tuqe vekoa osolae lipua sa sa gale tanisa tie
karovona.
- ¹⁷ Na ginani ta hikona si lomosopo pa tie,
ba pa vina betona si kote guana siña onone
sa ñuzuna.

- 18 Taveti sari na hiniva koari na binalabala ta tokae ni goi;
pana la pa vinaripera goi si hata paki tinokae.
- 19 Pa nanae hoke ta tozi vura sari vivinei ta tomedi,
ke lopu va tata i saripu zamazama sisigiti.
- 20 Be leve nia keke tie sa tamana babe sa tinana;
si sa zuke tanisa si kote mate pa korapa huporo dudukurumu.
- 21 Sa tinago sapu tuturei ta vagi tatasana,
si lopu na minana pa vina betona.
- 22 Mu lopu zama guahe, “Kote hobeia rau sa sinea hie!”
Mu aqa nia se Zihova meke Asa kote harupigo.
- 23 Zihova si hakohako ni sari padapada mamata seadi,
meke na sikele kokohadi si lopu qetu ni Sa.
- 24 Sari inene tana tie si ta turana koe Zihova,
ke loke tie gilania pavei kote la gua sa sirana Tanisa.
- 25 Lopu leana si pude bebeno va madi la nia koe Tamasa si keke toana;
meke mumudi si talotana ni.
- 26 Na banara gilaena kote paqaha pani sari tie kaleadi;
meke kote va kilasa hokari sa.
- 27 Sa zuke te Zihova si kalalasa nuquru la pa maqomaqo tie;
la hatahata vura ni Sa pa korapa tinoa tanisa tie.
- 28 Tataru meke sinoto va nabu koe Tamasa si lavelave nia sa banara;

pa tataru si tava nabu sa hinabotu binanara
tanisa.

29 Sa niniranira si na vina lavata tadi tie vaqura;
meke na kalu keo si na vina sari tadi tie
koadi.

30 Na sineke va bakora si va via kinaleana;
na tinasigiti si va via kamo pa korapa bulona
sa tie.

21

1 Sa bulona sa banara si pa limana e Zihova;
totoli nia pavei kote va ene la nia Sa, guana
inene tanisa ovuku.

2 Doduru hahanana tanisa tie si toŋoto dia koasa,
ba e Zihova si pitua sa bulona.

3 Pude tavetia sapu toŋoto meke ŋoŋo
si leana koe Zihova hola nia sa vinukivukihi.

4 Na mata va titie meke sa bulo vahesi pule si na
sinea,
na tinoa tadi na tie kaleadi.

5 Sari hiniva leadi pu ta tavete valeana si vurai
na lineana,
ba asa pu bebeno pude va hokoti si kamo
tugo pa minalana.

6 Sa tinago sapu ta vagina pa mea kokohana,
si tuturei vuga palae meke na sipata variva
mate si asa.

7 Sa tinavete variva mate tadi tie kaleadi kote
turaŋa va seu ni,
ura korodia tavetia gua sapu toŋoto.

8 Sa sirana tadi pu ele sea si koqi,
ba sa hahanana tadi pu lopu tavete sea si
toŋoto.

9 Leana hola si pude koa pa keke hukihukirina
sa batu vetu,

- hola nia pude koa turan̄ia pa keke vetu sa
barikaleqe nominomina.
- 10 Sa tie kaleana si ovia nia sa kinaleana;
lopu hite tataru nia sa sa turan̄ana.
- 11 Totoso tava kilasa sa tie va gugue, si vagi
ginilagilana sa tie pupuhu;
ba pana ta tarae sa tie gilae, si tumatumae si
asa.
- 12 Sa Tamasa eke mo si tonotona meke dogoro
vagi sari na vetu tadi na tie kaleadi;
meke va kamo ni tinasuna Sa.
- 13 Pana tuku talina sa tie koasa kinabo tana tie
malana,
si asa ba kote kabo vura meke loke tie kote
avosia.
- 14 Na vinariponi tomena si va ibu binugoro,
na poata ta vala golomona si va bule
tinan̄aziri.
- 15 Pana ta evana sa tinonoto si qetu sari tie
tonoto,
ba sari tie kaleadi si matagutu.
- 16 Sa tie sapu rizu koasa sirana tanisa ginilagi-
lana,
si kote kamo la koa sa vinarigara tadi tie
matedi.
- 17 Asa pu okoro nia sa kinoa leleana si kote
malana;
asa pu okoro nia sa vaeni meke sa ginani
arilaedi si lopu kaqu tagotago.
- 18 Sa kinaleana si ta kasie koasa tie leanana meke
la koasa tie kaleana,
meke sapu koasa tie tonotona si la koasa tie
lopu ta ran̄ena.
- 19 Leana si be koa pa popoa qega,

- hola nia si be koa turana barikaleqe nomi-
nomi meke bubugorona.
- 20 Pa vetu tanisa tie gilae si kobi ginani na oela
leanadi,
ba sa tie pekipeki si va betoi sa sari doduru
pu tagoi sa.
- 21 Asa pu hata lulia sa tinonoto meke tataru,
kaqu dogoria sa tinoa, kinoa va leana, meke
vina lavata.
- 22 Na tie gilagilana boka raza ia sa vasileana
lavata tadi tie ninira,
meke huara gore nia sa goba sapu
raneranea rini.
- 23 Asa pu lavelave nia sa nuzuna meke meana,
si kopu pule nia pa tinasuna.
- 24 “Tie va gugue” pozana sa tie vahesi pule nia
meke va titie;
balabala va gore tie si asa koari nana
tinavete.
- 25 Sa inoko'okoro tanisa tie hakohako si kote va
matena sa,
sina lopu hiva tavetavete sari limana.
- 26 Doduruna sa rane si soku hola pule si koa
okoro ni sa,
ba sa tie tonoto si variponi meke lopu tuqe
pule.
- 27 Sa vinukivukihi tanisa tie kaleana si variva
maledere,
meke pana lulia pule kaiqa hiniva kaleadi si
kote vea beka?
- 28 Sa tie va sosode kokoha si kaqu mate,
ba sa zinama tanisa pu ta ronu si kote ta
avoso.

- 29 Sa tie kaleana si kote va matamataqarae kokoha,
ba sa tie toṅoto si kote balabala paki meke tiqe zama pa hinokara.
- 30 Loke ginilagilana lohina, loke tinumatumae, loke hiniva,
si kote bokaboka hola nia se Zihova.
- 31 Sa hose si tava namanama nia sa rane pude varipera,
ba sa minataqara si mae guana koe Zihova.

22

- 1 Na pozapoza leana si ta okoraena hola, hola nia sa tinagotago nomana;
meke pude ta pamaṅae si leana hola nia sa siliva na qolo.
- 2 Sa tie tagotago meke tie malaṅa si kekeṅoṅo nia rini sapu guahe:
Zihova mo si tavete beto i sari karua.
- 3 Sa tie balabala valeana si dogoria sa tinasuna meke tome;
ba sa tie pupuhuna si totoro la meke ta raza nia sa.
- 4 Na vina pepekae meke pinamaṅa la koe Zihova si va kamo tinago, vina lavata, meke na tinoa gelenae.
- 5 Sari sirana tadi tie kaleadi si koa i na duduli rakihi meke na sipata;
ba asa pu lavelave nia sa nana tinoa si koa va seu koarini.
- 6 Va tumatumae ia sa koburu pa sirana sapu kote enea sa,
pana noma sa si lopu kaqu kekere lamae si asa;

- 7 Sari tie tagotago si banara ni sari pu malana,
sa tie lipulipu si na nabulu tanisa pu veko
nia gale sa.
- 8 Asa pu letea sa kinaleana si kaqu paketia sa
tinasuna,
meke sa nana ninovanovala la pa tie si kote
noso.
- 9 Sa tie tataru si kote tamanae tugo si asa,
ura sari gana ginani si hia lani sa koari na
tie malana.
- 10 Hitu taloa nia sa tie va sisire novanovaala meke
kote vura taloa sa vinaripera;
vinari tokei meke vinari kukili si kote noso.
- 11 Asa pu tataru nia sa bulo viana meke memehe
nana zinama
si kote hiva baere ia sa banara si asa.
- 12 E Zihova si kopu totoko nia sa tinumatumae,
ba soara i Sa sari zinama tadi pu kokoha.
- 13 Sa tie hakohako si zama, “Na laione si koa pa
sada!”
ba be, “Kote tava mate si rau pa sisirana!”
gua.
- 14 Sa barikaleqe barabaratana si na pou lohina;
asa pu koa pa tinaaziri te Zihova si kote
hoqa voi vasina.
- 15 Na koana pa koburu sa pinekipekie,
ba sa kolu tinarae boka seke va seu pania mo
koasa.
- 16 Asa pu nonovali sari na malanadi pude vagi
va soku nana, gua;
meke asa pu vala vinariponi koari na tie
tagotagodi si kote habahuala beto mo.

Sari ka Toloavulu Zinama Tumatumae

- 17 Mu va avosi sari na zinama tadi na tie
gilagilana;
vekoī pa bulomu sari na qua vina tumatu-
mae.
- 18 Ura kote qetu si goi pana kopu ni goi pa
bulomu,
meke va namanama ni goi pa berumu.
- 19 Pude sa mua rina_{ne}erane si koa koe Zihova,
ke va tumatumae igo arau _{ni}noroi, si agoi.
- 20 Na ka tolonavulu puta zinama tumatumae si
kubere ponigo rau,
zinama sapu koa i na binalabala leadi na
varitokae,
- 21 pude va tumatumae nigo sa hinokara meke sa
rina_{ne}erane,
pude boka ola_{na} pa hinokara si goi koa rini
pu garunigo.

Sa Zinama Kekenu

- 22 Mu lopu hikoī saripu mala_{na} sina _{ni}niramu,
sapu gua;
babe _{no}novali sari tie habahuala pa to_{so}
vari pitui,
- 23 sina kote turu turani Zihova si arini,
meke kote saputu vagi pule ni Sa sari
likakalae koarini pu _{no}novali saripu
habahuala.

Sa Zinama Vina Rua

- 24 Mu lopu la baeria sa tie bubugoro haruna,
lopu koa turania sa tie sapu lopu sana hoke
bugoro,
- 25 na kote gua meke gugua asa si agoi
meke ta hebae nia goi.

Sa Zinama Vina Neta

- 26 Mu lopu va egoa pude tabaria sa gale tana votiki tie,
babe vekoā si keke mua tinago pude zuka ia sa lipulipu.
- 27 Sina be lopu boka tabaria goi sa gale,
si sa mua teqe si kote atu saputu vagia rini sipu korapa eko ia goi.

Sa Zinama Vina Made

- 28 Mu lopu va rizua sa patu tana voloso,
sapu vekoā ri na tie pukerane.

Sa Zinama Vina Lima

- 29 Dogoria goi sa tie bokabokana pa nana tinavete?
Kote tavetavete poni sa sari na baṅara;
na lopu kote tavetavete poni sa sari tie hovorodi.

23

Sa Zinama Vina Onomo

- 1 Pana habotu si goi pude henahena turānia sa baṅara,
si mu viliti sari ginani pa kenumu;
- 2 mamu vekoā sa magu pa leomu
pana keke tie ṅaṅaluta si agoi.
- 3 Lopu okoro ni sari gana ginani leleadi,
ura na sinekesekei koai sari ginani arini.

Sa Zinama Vina Zuapa

- 4 Lopu va sigiti pule nigo koasa hinatana sa tinagotago;
gilae mamu noso.
- 5 Mata puri mo goi si taloa dia mo sari tinagotago,
na kote ari tatapurudi

meke tapuru la dia pa galegalearane guana atata.

Sa Zinama Vina Vesu

- ⁶ Mu lopu hena sa ginani tanisa tie puhi,
mu lopu okoro ni sari gana ginani lelead;
⁷ Ura arini sari tie sapu balabala sisigiti pa poata.
“Hena mamu napo,” kote guni nigo sa,
ba sa bulona si lopu gua tu asa.
⁸ Kote lua vura ni goi sari vasina hite pu ele henai
goi,
meke loke laedi mo sari mua zinama leadi.

Sa Zinama Vina Sia

- ⁹ Lopu norea sa tie pekipeki,
na kote va sisire ni sa sari zinama ginilagi-
lana tamugoi.

Sa Zinama Vina Manege Puta

- ¹⁰ Mu lopu va rizua sa patu voloso pukeranena
babe vagi pania sa pepeso tanisa pu loke
tamana.
¹¹ Ura Asa pu lavelave ni si ninirana;
meke Asa kote turaṅa la nigo pa vinari pitui.

Sa Zinama Vina Manege Eke

- ¹² Va naqiti pa bulomu sari na tinarae
mamu va taliṅa la koari na zinama tumatu-
mae.

Sa Zinama Vina Manege Rua

- ¹³ Mu lopu tuṅe pule nia sa ginegese koasa
koburu;
pana seke nia kolu goi, si lopu kaqu mate nia
sa.
¹⁴ Mu seke nia kolu,
mamu harupia sa nana tinoa pa minate.

Sa Zinama Vina Manege Neta

- 15 Tuqu, be gilae sa bulomu,
si kote qetu hola sa buloqu;
16 sa maqomaqoqu si kote qetu
pana zama va gotogoto sari na berumu.

Sa Zinama Vina Manege Made

- 17 Lopu va malumia sa bulomu pude va gulea i
sari tie tavete va sea,
ba mu pamaña nia doduru toতোসে Zihova.
18 Hinokara, koa nana sa lineana tamugoi vugo
reperere,
meke sa mua lineana asa si lopu kaqu ta
kumata palae.

Sa Zinama Vina Manege Lima

- 19 Tuqu, va avoso mae, mamu koa gilae,
mamu kopu nia sa bulomu koasa siraña
toñotona.
20 Mu lopu somana ni si arini pu napo sisigiti
vaeni,
babe inevana turani sari na tie mari
henahenadi,
21 ura sari tie naponapo meke saripu mari
henahenadi si kote kamo malaña,
meke sa puta si kote sage ni poko
rikarikatadi rini.

Sa Zinama Vina Manege Onomo

- 22 Mu avosia sa tamamu pu ponigo sa tinoa,
meke lopu hakohako nia sa tinamu pana
kaleqe si asa.
23 Mu holu vagia sa hinokara meke lopu holuholu
pania;

vagia sa ginilagilana lohina, vina tumatumae, meke ginilae.

24 Sa tamana sa tie toṅoto si kote qetu hola; qetu si asa pu tagoa si keke koburu gilaena.

25 Mani qetu sari tiatamamu; mani qetu sa barikaleqe pu podo igo.

Sa Zinama Vina Manege Zuapa

26 Tuqu va mae ia sa bulomu, meke sari matamu si mani doṅo luli sari qua hahanana.

27 Ura na maqota si na pou lohina, meke na barikaleqe barabaratana si na berukehe variva mate.

28 Tome aqa guana tie hikohiko si asa, meke va soku i sa sari na tie pu loke dia rinaṅeraṅe.

Sa Zinama Vina Manege Vesu

29 Esei si ta sigiti? Esei si talotaṅa? Esei si tasuna? Esei si nominomi? Esei si bakora hoboro? Esei si ziṅara matana?

30 Arini pu qetuqetu nia sa napo vaeni, pu la podeki sari soku votivotiki vaeni.

31 Mu lopu doṅo totoa sa vaeni pana ziṅara si asā, totoṣo pinoro sa pa korapa kapa, meke totoṣo onolo gore sa.

32 Pa vina betona si kote garata guana noki meke hilili guana kukuasa si asa.

33 Sari matamu si kote dogoro hoboro tiṅitona variva pupuhudi, meke kote zama ni ginugua bonidi pa bulomu.

34 Kote guana keke tie putamu pa lamana si goi,
puta panaulu koari na iku pa dedegere vaka
tepetepe.

35 “Tupa au rini,” kote gua si goi; “ba lopu sigitau!
Komitau rini, ba lopu va nonoga ia rau!

Totoso sa si kote vanunu rau
pude qu hata pule napo?” kote gua.

24

Sa Zinama Vina Manege Sia

1 Mu lopu va gulea i sari tie kaleadi,
lopu okoro la baere i;

2 ura sari bulodi si balabala hata vinaripera mo,
meke sari berudia si vivinei hata tinasuna.

Sa Zinama Vina Hiokona

3 Pa ginilagilana lohina si ta kuri sa vetu,
meke pa ginilae si tava nabu si asa;

4 pa tinumatumae si tava siñi sari losena,
koari na tinago leleadi meke arilaedi.

Sa Zinama Vina Hiokona Eke

5 Na tie gilae si nomana nana niniranira,
meke sa tie tumatumae si ninira hola la tu;

6 pude la pa vinaripera si kaqu ta totolie si agoi,
ba pana soku tie si vari tokae pa binalabala
si koa sa minataqara.

Sa Zinama Vina Hiokona Rua

7 Sa ginilagilana lohina si ululu hola koasa tie
pekipeki;

ke pa vinarigara palabatu si loke nana zi-
nama si asa.

Sa Zinama Vina Hiokona Neta

8 Asa pu balabala hata kinaleana

si kote ta pozae na tie sekesekei.

- ⁹ Sari hiniva tomedi pude tavete va kaleana si na sinea,
meke na tie va gugue si ta hakohakoedi pa tie.

Sa Zinama Vina Hiokona Made

- ¹⁰ Pana malohoro si goi pa toso tasuna,
si hitekena mo sa mua ninirañira.

Sa Zinama Vina Hiokona Lima

- ¹¹ Harupi si arini pu korapa ta turana la pa minate;
tuqe pule vagi sarini pu korapa tedeve la pude ta seke va mate.

- ¹² Pana zama si goi, “Ba lopu na qua ginugua si hie,” gua.
Ba Tamasa tumae ni sari bulo tie meke dogorigo Nana.
Asa pu kopu nia sa mua tinoa si gilanigo tugo Nana.
Kote pia igo Sa luli gua koari na mua tinavete.

Sa Zinama Vina Hiokona Onomo

- ¹³ Tuqu, mu hena zipale sina leana si asa;
na namu zipale si lomososo pa mea.
- ¹⁴ Mamu gilaniga tugo sapu sa ginilagilana lohina si lomososo pa maqomaqomu;
pana dogoria goi, si na mua lineana vugo repere si asa,
meke sa mua lineana asa si lopu kaqu ta kumata palae.

Sa Zinama Vina Hiokona Zuapa

- 15 Mu lopu la opo tome pa kali vetu tanisa tie
 to_oto,
 lopu la hiko ia sa vasina tanisa;
 16 ura be ka zuapa to_oso si hoqa sa tie to_oto,
 ba kote turu sage pule nana,
 ba sa tie kaleana si lopu kote tekulu pule
 mudina sa tinasuna.

Sa Zinama Vina Hiokona Vesu

- 17 Mu lopu qetu pana hoqa sa mua kana;
 pana ta tubarae si asa, si mu lopu va qetua
 sa bulomu,
 18 na kote dogoria e Zihova meke lopu va egoa
 meke kote rizua Sa sa Nana tina_oaziri koasa.

Sa Zinama Vina Hiokona Sia

- 19 Mu lopu balabala mamata ni sari na tie pu
 tavete va kaleana
 babe okoro ni sari dia tinago,
 20 ura sari tie kaleadi si loke dia lineana pa vugo
 na repere,
 meke sa zuke tadirini si kote tava mate.

Sa Zinama Vina Tolonavulu Puta

- 21 Tuqu, mu pama_o nia se Zihova meke sa
 ba_onara,
 meke lopu somana ni saripu lopu hiva va
 tabe la koa rini,
 22 ura ari karua boka garunu va hodaka la
 tinahuara koari kasa.
 Na ese_o kote boka gilania sa tinasuna kote va
 kamo la nia ri karua koa rini?

Kaiqa Zinama Ginilae Pule

- 23 Hire tugo si kaiqa zinama ginilae:
 Pude tokatoka kale pa to_oso vari pitui si lopu
 leana.

- 24 Asa pu zama koasa tie koa ia sinea, “Agoi si tonoto mua”
si kote leve nia rina tie si asa meke kilua rina butubutu.
- 25 Ba kote ta qetue si arini pu va kilasi sarini pu tavete sea,
meke na minana si kote kamo la koa rini.
- 26 Na inolana hinokarana
si variva qetu hola.
- 27 Va hokotia sa mua tinavete pa sada,
meke va nama ni sari na mua inuma;
beto asa si mu kuria sa mua vetu.
- 28 Mu lopu va sosode hoboro la koasa turanamu,
babe kokoha nia sa berumu.
- 29 Mu lopu zama, “Kaqu tavete la nia rau koasa
gua sapu tavete mae nia sa koa rau;
kaqu hobequ si arau.”
- 30 Ene hola nia rau sa inuma tanisa udapelu,
hola nia sa inuma vaeni tanisa tie sapu lopu tumae balabala;
- 31 na hiqohiqo rakihi si sage doduru vasina,
sa pepeso si ele arahia na hilibubuku,
meke sari gobana si ele huara gore.
- 32 Dono la si rau meke vilitia,
si keke tinumatumae si dogoria rau:
- 33 Na puta hola hite mo, opo hite mata mo,
va polo hitei mo sari lima pude magogoso,*
- 34 gua si raza mo sa hinabahuala, guana tie hikohikona,
meke sa minalana si rapata guana keke kana.

---

* 24:33 ZT 6:10-11

25

Kaiqa Zinama Tumatumae Pule te Solomone

- 1 Hire pule sari kaiqa zinama tumatumae te Solomone,
ta kubere vagi koari na tie te Hezikaea sa banara pa Ziuda:
- 2 Na vina lavata te Tamasa si pude va paere i si kaiqa ginugua;
ba pude hata vura ni sari ginugua si na vina lavata tadi na banara.
- 3 Gua sapu ululu gua sa manauru meke lohi sa lamana,
sari bulodia rina banara si lopu boka ta hata vura.
- 4 Via pani pakia sapu rida koasa siliva,
pude vura sapu boka tavete vura nia tinitonā tolavaena;
- 5 gua tugo sa tie totohi kaleana koasa banara si va rizu taloa ia sa,
pude sa hinabotu banara tanisa si kote nabu meke tonoto.
- 6 Mu lopu va ululu pule nigo si goi pa kenuna sa banara,
lopu zukuru pule la nigo koari na tie nomadi.*
- 7 Leana hola si pude zama igo sa, “Sage mae tani,”
hola nia sapu pude ta gegese pa kenudia rina palabatu.
- 8 Sapu dogoro nia agoi pa matamu
si lopu tuturei paleke la nia pa vetu varipitui,
ura sa si kote boka tavetia goi pa vina betona

---

* 25:6 Lk 14:8-10

- be va sosodea sa turanamū sapu sea si goi,
meke va kurekure igo?
- ⁹ Be tokea goi sa turanamū pa keke ginugua,
si lopu va vura ia si keketona ta tomena tana
votiki tie,
- ¹⁰ ba be kote avoso nia sa tie meke kote va
kurekure igo,
meke sa pozapoza kaleana tamugoi si kote
koa hola.
- ¹¹ Na zinama pa totoſo gotona si tolava
guana vinasari qolo pa peleta siliva.
- ¹² Guana vikuvikulu qolo babe na pakupaku qolo
sa ginegese tanisa tie gilae la koasa talina
sapu okoro va avoso.
- ¹³ Guana ibuna sa tototolo totoſo pakepakete
si sa tie ta ronuna sapu paleke inavoso, koa
rini pu garununa.
- ¹⁴ Guana givusu meke lei loke rukuna,
si sa tie sapu vevehe nia sa vinariponi sapu
lopu vala nia sa.
- ¹⁵ Pana hitehite agoi si kote boka va hinokara igo
mo sa banara,
na zinama va mamamana si boka va moku
susuri.
- ¹⁶ Pana dogoro zipale goi, si hena vasinahite mo,
lopu hena va hola, na kote lua mo si goi.
- ¹⁷ Kaiqa totoſo mo mamu neti pa vetu tanisa
turanamū
pana ſoku totoſo, si kote hakohako nigo mo
sa.
- ¹⁸ Guana vedara, na magu, babe na tupi naruna
sa tie sapu va sosode kokoha la koasa tu-
ranana.
- ¹⁹ Guana sigiti livo babe na nene ikena

- sa kinalavarae la koasa tie lopu ta ronuna pa totošo tasuna.
- 20 Guana ta vagi palae sa nobi totošo ibu, babe na sile ta veko la pa bakora, sa tie pu kera qetuqetu la koasa pu korapa talotana.
- 21 Pana ovia sa mua kana, si mu ponía ginani; be memeha si asa, si mu ponía kolo pude napo.*
- 22 Pana gua asa goi, si kote va kurekure ia goi si asa, meke kote pia igo e Zihova si agoi.
- 23 Gua sa givusu togarauru sapu paleke mae ruku, si gua tugo sa mea nanaena sapu va gevuru binugoro.
- 24 Leana hola si pude koa pa keke hukihukirina sa batu vetu, hola nia pude koa turania pa keke vetu sa barikaleqe nominomina.
- 25 Guana kolo ibu koasa tie memehana, sa inavoso leana sapu mae guana pa seu.
- 26 Guana ovuku mulakana babe na berukehe bonina sa tie toñoto pu va tabe la koasa tie kaleana.
- 27 Pude hena sigiti zipale si lopu leana, babe hata vina lavata si lopu doño lea.
- 28 Gua sa vasileana lavata pu huara gore gobana sa tie sapu lopu boka tuqea sa binugoro.

26

- 1 Guana sinou pa totošo mañini meke ruku pa totošo pakepakete,

---

* 25:21 Rom 12:20

- sa vina lavata si lopu garona sa tie pekipeki.
- ² Guana omehe na kakia sapu tapuru holadi
sa lineveleve hoborona si kote hola taloa
nana.
- ³ Guana sekesekeana hose meke kalakalahana
don'ki,
sa kolu pa mudina sa tie pekipekina!
- ⁴ Mu lopu olaña sa tie pekipekina koasa nana
zinama hoboro,
na kote meke gugua mo asa si agoi.
- ⁵ Olaña sa tie pekipeki gua sapu garona sa
zinama hoboro tanisa,
pude lopu kote balabala ia sa sapu gilaena si
asa, gua.
- ⁶ Guana gomu palae kali nene babe napo nelaka,
si pude va garunu inavoso pa limana sa tie
pekipeki.
- ⁷ Guana nenena sa tie mate nene,
sa zinama tumatumae pa nuzuna sa tie
pekipeki.
- ⁸ Guana patu sapu ta pusi koasa kurukuru
paqala,
sa vina lavata sapu ta vala koasa tie pekipeki.
- ⁹ Guana duduli rakihi pa limana sa tie vivirina
sa zinama tumatumae pa nuzuna sa tie
pekipeki.
- ¹⁰ Guana tie gona tupi sapu gona hoboro mo,
sa tie pu tabara hoboro tie pekipeki babe tie
ene holadi.
- ¹¹ Gua sa siki sapu taliri pule la ia sa luana,
sa tie pekipeki sapu tavete pulei sari nana
pinekipeki.
- ¹² Dogoria goi keke tie sapu gilaena, gua telena?

- Na tie pekipeki si boka tava tumatumae hola
nia sapu asa.
- 13 Na tie hakohako si zama, “Na laione si pa
sirana,
na laione variva matagutuna si ene pa sirana
nomana!”
- 14 Guana tukutuku sasada sapu sigoto koari na
hinisi,
sa tie hakohako sapu taliri pa nana teqe.
- 15 Sa tie hakohako si tanini la pa ginani,
ba hakohako si asa pude vala nia sa ginani
pa nuzuna.
- 16 Sa tie hakohako si gilaena, gua si asa telena
hola ni ka zuapa tie bokabokadi balabala.
- 17 Guana tie sapu saputu vagia sa siki pa talinana
sa tie sapu la somana pa vinari tokei sapu
lopu nana.
- 18 Guana tie duviduvilina sapu gona tupi variva
mate
19 sa tie pu sekesekei nia sa turanana meke
zama, “Na va sisire qua mo!”
- 20 Pude loke huda si kote mate sa nika;
pude lopu nanae si loke vinari tokei.
- 21 Guana motete sapu la pa eba, meke na huda
pa nika,
sa tie bubugorona sapu podalae varitokei.
- 22 Sari zinama nanae si guana ginani lomosodi;
ta onolo gore kamo la pa korapa tinina sa tie.
- 23 Guana raro patu sapu tavasari na
sa beru avoso lea koasa bulo kaleanana.
- 24 Sa tie nonovala si tome pule nia koasa beruna,
ba pa bulona si nobi sa sari hiniva kaleadi.
- 25 Ve avoso lea gua sari nana zinama, ba lopu va
hinokaria,

- ura sa bulona si si_unia na kinukiti.
- 26 Sa kinuhana si va paere ia sa koari nana kinohakoha,
ba sari nana hiniva kaleadi si kote ta poho mo koari na tie.
- 27 Asa pu gelia sa pou, si kote hoqa voi ia mo sa; sa patu sapu topili sage nia sa tie, si kote topili gore pule la mo koasa.
- 28 Sa mea kokohana si kanai saripu va sigiti sa, meke sa nuzu sapu zama va lomolomoso si va kamo vinari huari.

27

- 1 Mu lopu haro ia sa rane vugo,
sina lopu gilania goi sa si kote ta eva_una pa rane asa.*
- 2 Mani votiki tie vahesi igo, lopu sa nuzumu telemu;
votiki tie tu, lopu sa berumu telemu.
- 3 Na patu si mamata, meke na onone si gua tugo,
ba sa vina karikari tanisa tie pekipeki si mamata hola ni sari karua.
- 4 Binugoro si no_uo_uvala meke tina_uaziri si huhuara,
ba esei boka va tia ia sa kono?
- 5 Leana hola sa vari gegese vurai,
hola nia sa tataru tomena.
- 6 Na bakora koasa mua baere si leanana,
ba balau ni sari hinapahapa sokudi tanisa mua kana.
- 7 Asa pu ele de_una si lopu kote hiva hena zipale,
ba koasa tie oviana si sa pasana ba kote lomoso gunia sa.

---

* 27:1 Zem 4:13-16

- 8 Guana kurukuru sapu koa va seu koasa nana vori
sa tie sapu ene va seu pa nana vetu.
- 9 Na lumu meke na oela humaņa lea si va qetuna sa bulo,
meke sa lineana tanisa mua baere si guana ginani lomosona.
- 10 Mu lopu luara pania sa mua baere meke sa baere tanisa tamamu,
meke lopu la pa vetu tanisa tasimu pana raza igo tinasuna,
sa turaņamu pa kalimu si leana hola nia sa tasimu pa seu.
- 11 Tuqu, mu gilae, mamu va qetua sa buloqu;
pude qu olaņi sarini pu zama va gore au.
- 12 Sa tie balabala valeana si dogoria sa tinasuna meke tome;
ba sa tie pupuhu si totoro la meke ta raza nia sa.
- 13 Vagia sa poko tanisa tie pu va egoa pude lipua sa gale tanisa votiki tie;
tuqe vekoa osolae lipua sa sa gale tanisa tie karovona.*
- 14 Be pana munumunu hokara si mana nia sa tie si keke turaņana, meke velavela nia sa,
si kote ta avoso guana lineveleve mo.
- 15 Na barikaleqe nominomi si guana honihoni pa vetu totošo rukuruku.
- 16 Sa vina nosona si guana vina nosona sa givusu, babe guana taņini vagi oela pa lima.
- 17 Gua sapu sa aeana va narua sa aeana,
sa tie va tumatumae ia sa si keke tie pule.

---

* 27:13 Sa tie karovona babe sa barikaleqe barabaratana.

- 18 Asa pu kopu nia sa huda piqi si kote hena ia tugo sa vuana,
meke sa nabulu pu kopu nia sa nana pala-
batu si kaqu tava lavata.
- 19 Gua sapu dogoria goi sa isumatamu pa kolo,
sa bulona sa tie si ta dogoro koasa tie.
- 20 Na minate meke na tinahuara si lopu boka deña,
meke gua tugo sa matana sa tie.
- 21 Na siliva meke qolo si tava via pa nika,
ba sa tie si ta podeke koari na vinahesi pu vagi sa.
- 22 Be nuqaria goi sa tie pekipeki pa hao,
guana talo sapu nuqara nia tutu goi,
ba lopu kote boka vari paqaha nia goi si asa
koasa nana dinuviduvili.
- 23 Kaqu tumae nia goi vegua sari mua sipi na qoti,
mamu kopu valeanani sari mua bulumakao;
- 24 ura sa tinagotago si lopu koa hola ninae rane,
meke sa binañara si lopu koa hola koari na
sinage na sage.
- 25 Mudina sapu ta koto vagi sa duduli bu-
lumakao, meke toqolo vura sari vaquradi,
meke ta koto vagi tugo sari duduli koari na
toqere,
- 26 si sari na lami kote boka ponigo poko,
meke sari na qoti boka holu pule ponigo
pepeso.
- 27 Kote soku nigo na meleke qoti
pude tamugoi meke sa mua tatamana,
gua tugo sari mua nabulu vineki.

28

- 1 Govete sa tie kaleana ba loke tie hadua,
ba sari tie toṅoto si koa mataqara guana
laione.
- 2 Pana va gugue sa butubutu la koasa Tamasa,
kote soku sari na koimata,
ba sa tie gilagilana meke tumatumaena si
kote kopu nia sa binanara pa binule.
- 3 Sa banara sapu nonoṅoṅo sari tie malaṅa
si guana ruku kokoreo sapu huari sari na
linetelete.
- 4 Arini pu kilua sa tinarae si qetuni sari tie
kaleadi,
ba sarini pu kopu nia sa tinarae si lopu ta
qetue koa rini.
- 5 Sari tie kaleadi si lopu tumae nia sa tinonoto,
ba arini pu lulia sa hiniva te Zihova si gilana
valeania.
- 6 Leana be na tie malaṅa, sapu lopu ta zutu nana
tinoa,
hola nia sa tie tagotago sapu kaleana nana
hahanana.
- 7 Asa pu kopu nia sa tinarae si na koburu gilaena,
ba na baere tadi na nanaluta si na kin-
urekure tanisa tamana.
- 8 Asa pu va tomotomo la koa sa lipulipu pude
tagotago,
si va naqiti ponía si keke pu kote tataru ni
sari tie malaṅa.
- 9 Be keke tie si va taliṅa va seu koasa tinarae,
sari nana vinaravara ba kote avoso hikare
koe Zihova.
- 10 Asa pu turanía sa tie toṅoto pa siranā kaleana
si kote hoqa la pa nana sipata telena,

- ba sa tie loke tina zutuna si kote ta pia va leana.
- 11 Sa tie tagotago si gilaena, gua si asa,
ba sa tie malaña pu gilagilana boka dogoro
vagia mo gua sapu hinokara.
- 12 Totoso bokaboka sa tie toñoto si qetuqetu sari
na tie;
ba totoso vagi ñinirañira sari na tie kaleadi,
si la tome sari tie.
- 13 Asa pu tomei sari nana sinea si lopu koa va
leana,
ba asa pu helahelae ni meke veko pani si ta
taleosae koe Tamasa.
- 14 Mani tamanae sa tie pu pamaña nia doduru
totoso se Zihova,
ba asa pu korona pa bulona si kamo la pa
tinasuna.
- 15 Guana laione kurumuna babe na totorona sa
bea
sa tie kaleana pu bañara ni sari tie si
ñoñovala.
- 16 Na bañara sapu ñoñovala si loke nana ginilag-
ilana,
ba asa pu kilui sari tinago hinikodi si kote
toa va seunae.
- 17 Asa pu va mate tie si ta sigiti nia sa sinea pa
nana binalabala
meke kote koa gua lamo asa osolae mate;
mani loke tie la toka nia.
- 18 Asa pu ene pa tinonoto si kote ta kopue,
ba asa pu lopu leana sa nana hahanana si
kote lopu sana hoqa.
- 19 Asa pu tavetavete nia sa nana pepeso si kote
soku gana ginani,

- ba asa pu koa va gulegulea si kote kamo habahuala.
- 20 Sa tie raneranena si kote soku nia minana, ba asa pu hiva tuturei tagotago si kote kamo tinasuna.
- 21 Pude va kalekale pa toso varipitui si lopu leana, ba pa vasi bereti mo si boka tavete va sea sa tie.
- 22 Sa tie puhi si bebena hiva tagotago ba paere koasa sapu aqa nia na hinabahuala si asa.
- 23 Asa pu gegesia sa tie si pa vina betona ta qetue hola, hola nia sapu asa pu zama va lomolomoso.
- 24 Asa pu hiko koasa tamana babe tinana meke zama, “Loketona si tavete va sea ia rau” si na baere tanisa pu va huhuara.
- 25 Sa tie puhina si va gevugevuru vinari zamai, ba asa pu rane se Zihova si kote koa valeana.
- 26 Asa pu rane pule nia si na tie pekipeki, ba asa pu ene pa ginilagilana si lopu kote kamo tinasuna.
- 27 Asa pu vari poni la koari na malana si lopu kote qaga nia keketona, ba asa pu korona linana la i si arini si kote ta levei.
- 28 Totoso vagi niniranira sa tie kaleana, si la tome sari tie; ba totoso mate sari tie kaleadi si bokaboka pule sari tie tonoto.

29

- 1 Asa pu ta gegese pilipule ba korona va avoso si kote kamo va hodakia na tinahuara sapu loke tinaleosaena.
- 2 Totoso tuqe niniranira sari tie toṅoto, si qetu sari tie;
totoso kopu binanara sari tie kaleadi, si qumiqumi sari tie.
- 3 Sa tie pu tataru nia sa ginilagilana lohina si qetu nia sa tamana;
ba sa baere tadi na maqota si va murimuria sa nana poata.
- 4 Pa tinavete toṅoto si va turu va nabu ia sa banara sa butubutu,
ba sa puhi sapu vagi tinabara golomodi si huara gorenana sa.
- 5 Asa pu zama va lomolomosa sa turaṅana si ivara veko pule nia sipata telena.
- 6 Sa tie kaleana si sipata pule nia koari nana sineana,
ba sa tie toṅoto si boka kera meke qetuqetu.
- 7 Sa tie toṅoto si hiva tavete va leana la koari pu malana,
ba sa tie kaleana si korona galagala.
- 8 Sari tie va karikaridi si va gevuru vinevehe pa vasileana,
ba sari tie gilaena si va bulea sa ninoveoro.
- 9 Be turaṅana la nia sa tie gilaena sa tie pekipeki pa vinaripitui,
sa tie pekipeki si kote turu meke zama hobo meke loketona si boka toṅoto.
- 10 Sari tie va matemate tiedi si kana hola i rini sari tie toṅoto,

- meke hata ginugua pude va matei sari tie
no_o.
- 11 Sa tie pekipeki si zama vura ni sari nana
tinanaziri,
ba sa tie gilagilana si kopu pule nia meke
lopu bugoro.
- 12 Be sa banara si va avoso la koari na koha,
si sari nana tie tavetave varitokae si na tie
kaleadi mo.
- 13 Guahe si vari kekeno_o nia ri tie mala_{na} meke
ri tie no_ovala,
sapu e Zihova va dodogorae i matadi.
- 14 Be pitui sa banara sari tie mala_{na} pa tinoto,
sa nana binanara si kote habotu va nabu
doduru to_o.
- 15 Sa kolu ginegese si va karovo ginilagilana,
ba to_oso lopu hoke ta gegese sa koburu si va
kurekure ia sa sa tinana.
- 16 Totoso vagi niniranira sari tie kaleadi, si gigiri
sa sinea,
ba sari tie to_oto si kopu aqa nia sa dia
hinoqa.
- 17 Pana tarae nia goi sa tumu, si kote ponigo
binule sa;
kote va qetua sa sa maqomaqomu.
- 18 Vasina lopu koa sari zinama te Tamasa si luara
pania rina tie sa tinarae;
ba tamanae si asa pu kopu nia.
- 19 Na zinama moka si lopu kaqu va to_otia sa
nabulu;
kote tumae nia nana ba lopu kote va tabe si
asa.
- 20 Dogoria goi sa tie sapu lopu balabala paki
meke tuturei zama?

- Na tie pekipeki ba boka tava tumatumae,
hola nia sa tie asa.
- 21 Pana ta tatarue va hola sa nabulu podalae
hitekena,
pa vina betona si kote va talotaṅigo sa.
- 22 Sa tie bubugorona si va gevugevuru vinari
zamai,
meke sa tie tuturei ta ṅaziri si vata evaṅi
soku sinea.
- 23 Sa tie vahesi pule nia si kamo kurekure,
ba sa tie tago maqomaqo vina pepekae si
tava lavata.
- 24 Sa baere tanisa tie hikohiko si kana pule nia
sa nana tinoa soti;
pa vinaripitui si lopu boka tozia sa sa hi-
nokara, ba koe Tamasa si ta levei si asa.
- 25 Na pude matagutu nia sa tie si guana sipata,
ba asa pu raṅea se Zihova si ta kopue.
- 26 Soku tie si hiva tepatepa tinokae koa sa
baṅara,
ba koe Zihova mo boka ta vagi sa tinoṅoto.
- 27 Sari tie toṅoto si korodi ni sari tie kokohadi,
meke sari tie kaleadi hakohako ni sari tie
toṅotodi.

30

Sari Zinama te Aqura

¹ Na zinama tumatumae te Aqura sa tuna koreo
e Zake si guahe:

Kei Tamasa, mabo si rau!

Kei Tamasa, mabo meke malohoro si rau!*

² Arau si na tie pekipekiqu hola koari doduru tinoni;

sa ginilagilana tana tie si lopu tagoa rau.

³ Lopu ele va nonoga ia rau sa ginilagilana lohina,

babe tumae nia sa Tamasa Hopena.

⁴ Esei si ele sage la pa mañauru meke gore pule mae?

Esei ele boka varigara ni pa ola limana sa givusu?

Esei ele hadeni pa keke kukuru poko sari na kolo?

Esei ele taveti sari doduru hukihukirina sa kasia popoa?

Esei sa pozana, meke sa pozana sa tuna koreo?

Tozi nau be gilania goi!

⁵ Doduru zinama te Tamasa si tava sosodedi sapu hinokara;

na lave si Asa koari pu la koa aqorae koa Sa.

⁶ Mu lopu hodai sari Nana zinama,

na kote gegese igo Sa meke va sosodea sapu koha si goi.

⁷ Kei Zihova, karua ginugua mo si tepai rau koa Goi:

lopu heki ni koa rau sipu lopu ele mate si rau:

---

* **30:1** Sa vesi hie si tasuna meke lopu bakala pa zinama Hiburu. Keke iniliri pule si guahe: Na zinama tumatumae te Aqura sa tuna Zake si guahe: Ta tozi koe Itieli, meke Itieli si tozia koe Ukali:

- 8 Va seu i koa rau sari zinama lopu hinokara
meke kokohadi;
lopu va malaña au ba lopu va tagotago au
tugo,
ba poni au sa gequ ginani doduru rane.
- 9 Na be soku gequ si kote lopu rañe Igo rau,
meke kote zama, “Esei se Zihova?”
Ba be pana malaña si rau meke hikohiko,
si kote noñovala ia rau sa pozana e Zihova
sa qua Tamasa.
- 10 Mu lopu nanae na zutu noñovalia sa nabulu
koasa nana palabatu;
na kote leve nigo sa meke kote tinasuna si
goi.
- 11 Koadia sarini pu leve ni sari tamadia
meke lopu mana ni sari tinadia;
- 12 sarini pu via, gua pa dia binalabala
ba sari na kinaleadi si lopu ele tava via;
- 13 sari matadia si doño va gore tie,
meke liñaliñana va titie;
- 14 sari livodia si guana vedara
meke sari asedi si guana sotoi kobi magu
pude novali saripu malaña pa popoa pepeso,
meke saripu loke gedi pa vari korapadi rina
tinoni.
- 15 Sa tie puhi si karua tuna vineki,
“Poni au! Poni au!” gua sari karua.
- Koadia sari ka ñeta tiñitona sapu lopu boka
deña,
ka made sapu lopu hoke zama, “Pada mo!”

- 16 Sa lovu,
sa barikaleqe sapu tige,
sa pepeso qega, sapu lopu boka beto napo kolo,
meke sa nika, sapu lopu hoke zama, “Pada
mo!”
- 17 Sa tie sapu va sisire nia sa tamana,
sapu kilua sa vina tabe la koasa tinana,
si kote gani i rina kurukuru pu hoke gani tie
matedi,
meke sari matadi si kote ta lobiti vagi
koarini.
- 18 Koadia sari ka neta tinitona sapu lopu boka
beto magasa ni rau,
ka made sapu lopu boka va bakali arau:
- 19 sapu vea tedoro gua sa atata pa galegalearane,
sapu vea gotolo gua sa noki koari na patu
nomadi,
sapu vea kalaha gua sa vaka koari na ololobagea,
meke vea tataru gunia sa koreo sa vineki.
- 20 Gua hie sa hahanana tanisa barikaleqe
barabaratana:
Ganigani si asa meke nuzapia sa nuzuna
meke zama, “Arau si loketona sinea tavetia.”
- 21 Ka neta tinitona hire si hoke niu nia sa popoa
pepeso,
ka made sapu lopu boka va tana i sa:
- 22 sa nabulu sapu evanae na banara,
sa tie pekipeki sapu soku nia ginani,
- 23 sa barikaleqe variva hakohakona sapu vari-
haba,

meke sa nabulu vineki sapu hobeā sa
barikaleqe nati hiniva.

24 Ka made tinitona pa popoa pepeso sapu hiteke,
ba tumatumaedi hola:

25 Sari menemene sapu hiteke hola dia
nīnīranira,
ba hata vekoi rini sari gedi ginani pa totošo
manini;

26 Sa horakisi sapu guana kurezu si lopu
nīnīrana,
ba tavete nana qoqoro koari na patupatu*

27 na kupokupo sapu loke dia banara
ba ene pa hopeke dia tokele;

28 na varilazu sapu boka saputu vagia mo pa
lima,
ba koa nana pa vetu tadi na banara.

29 Koadia si ka neta tinitona sapu ene va
banabanarae,
ka made sapu rizu guana tie arilaedi:

30 na laione, sapu nīnīrana koari doduru ku-
rukuru name,
sapu lopu keke si togolo nia sa;

31 sa enena sa kokorako kokoreo,
sa qoti kokoreo,
meke sa banara pa kenuna sa nana qeto
minate.

32 Be ele tie pekipekimu si goi meke vahesi pule
nigo

---

* **30:26** Sa kurukuru sapu ta pozae Hyrax pa zinama English si
doño guana keke kurezu nomana.

- babe ele balabala si goi pude tavete kaiqa
sinea,
si va opo nia lima sa nuzumu, mamu bala-
bala!
- 33 Ura gua sapu sa qalirina sa meleke si va vura
bata,
meke pude sekea sa isu si va vura ehara,
pude va gevuru tinaṇaziri si va gavoro
tinasuna tugo.

31

Na Tinokae La koe Baṇara Lemueli

- 1 Na zinama tumatumae te baṇara Lemueli
sapu tarae nia sa tinana koa sa:
- 2 Kei tuqu, kei tuqu koreo sapu podo soti igo rau,
kei tuqu, sa inolana pa qua vinaravara.
- 3 Mu lopu oki pania koari na barikaleqe sa mua
nininira,
na mua fotoso arilaedi koarini pu nonovali
sari na baṇara.
- 4 Lemueli, na lopu tadi baṇara sapu hire:
lopu tadi na baṇara si pude napo vaeni,
lopu tadi tie tuturana si pude ehaka nia sa
bia,
- 5 ura, be guana naponapo si kote mulini nia rini
sapu sa gua sa tinarae,
meke sekei sari vina tonoto koari tie ta
nonovaladi.
- 6 Poni bia sarini pu korapa tata mate,
na vaeni koarini pu kulusu;
- 7 Madi napo pude mulini ni rini sari dia hin-
abahuala
meke lopu balabala i sari dia tinasigiti.

- 8 Zama poni sari habahuala pu lopu boka zama puleni,
zama ni sari tinoṅoto tadi kasa pu loke dia poata.
- 9 Zama vura, mamu lopu va kalekale pa vinarip-itui;
toketoke nia sa tinoṅoto tadi pu malana meke saripu loke gedi.

Sa Barikaleqe Bokabokana

- 10 Esei boka dogoria sa barikaleqe sapu gotogoto nana hahanana?
Na arilaena si asa, holani sari na patu nedala.
- 11 Sa nana palabatu si rane hola ia si asa meke loketona si papaka nia sa.
- 12 Na lineana si va kamo lani sa barikaleqe koasa, loke tina sigiti,
pa doduruna sa nana tinoa.
- 13 Sa barikaleqe si vizata vulu meke lineni meke tupiti sari lima nalināalidi tanisa.
- 14 Guana vaka sapu la holuholu si asa, meke pa seu surana pule mae ginani.
- 15 Tekulu si asa sipu korapa huporo;
meke tavete ginani si asa tadi nana tatamana meke hia tinavete si asa koari nana nabulu vineki.
- 16 La vilitia sa si keke pepeso meke holua sa;
koari poata va gavori sa si letea sa sa inuma vaeni.
- 17 Na barikaleqe tavetavetena hola si asa;
sari limana si ninira gua tugo sari nana hiniva.

- 18 Dogoria sa sapu va vura poata sari nana hinoluholu,
meke sa nana zuke si lopu hoke mate pana boni.
- 19 Pa limana soti si tavete vura lozi si asa,
meke koari kakarutuna si tigisi vura nia sa sa poko.
- 20 Tukeli sa sari limana koari pu malaña,
meke huhuki sa saripu loke gedi.
- 21 Totoso kamo sa ibu, si lopu talotaña ni sa sari nana tatamana;
ura doduru si ele va sage poko arilaedi tu.
- 22 Taveti sa sari poko ivara tana nana teqe;
meke asa si va sage poko lini ni meke pepolo.
- 23 Sa nana palabatu si ta pamañaena pa vasina varivarigarana koasa vasileana;
hoke la habotu si asa pa varikorapadi rina palabatu koasa popoa.
- 24 Tavete poko lini ni sa barikaleqe bokabokana meke holuholu ni sa,
na belete si la holuholu ni sa pa sitoa.
- 25 Na ninirañira meke pinamaña si pokopoko ni sa;
boka hegere ni sa sari na rane pa kenuna.
- 26 Zama si asa pa ginilagilana lohina,
meke na vina tumatumae si hoke tozi sa pa meana.
- 27 Doduru ginugua pa nana kinoa tatamana si kopu ni sa
meke lopu hoke hakohako si asa.
- 28 Tekulu sari nana koburu meke poza nia,
“Tamanaena,” rini;
sa nana palabatu ba va lavatia tugo:

- 29 “Soku barikaleqe si taveti tugo sari ginugua
sapu arilaedi,
ba hola beto ni agoi.”
- 30 Dinono lea si kokoha meke tinolava si tuturei
hola taloa;
ba sa barikaleqe sapu pamaña nia se Zihova
si kote ta vañesi.
- 31 Pia ia si asa koari doduru pu taveti sa.
Sari nana tinavete va lavatia si asa koari na
tie.

Buka Hope
The Holy Bible in the Roviana language of the
Solomon Islands
Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon
Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 30 Nov 2021

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5